

Susanne Hestetun Bøyum

Hvem er familien?

En diskursanalyse av Stortingsmelding 24 (2015-2016)

Familien, ansvar, frihet og valgmuligheter.

Masteroppgave i Barnevern

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for Samfunnsfag

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for Samfunnsfag

Oslo 2017

Forord

Denne oppgaven markerer slutten på min studietid ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Jeg vil først og fremst rette en stor takk til min veileder Janne Thu Ilstad for god veiledning og inspirasjon gjennom arbeidet med masteroppgaven. Videre må jeg få takke min mor, og søster, som har støttet meg gjennom studietiden min.

Jeg er også veldig takknemlig for all den støtten jeg har fått av mine venner. En spesiell takk går til Marit Brennset som var så snill å hjelpe meg med korrekturlesing.

Oslo

14.12.2017

Susanne Hestetun Bøyum

Sammen drag

Gjennom yrket som barnehagelærer og gjennom masterstudiet i barnevern har jeg blitt nysgjerrig på hvordan familiebegrepet blir konstruert i ulike diskurser. Våre private valg knyttet til familielivet formes i større og større grad av den familiepolitikken vi har i Norge i dag. Jeg har i denne oppgaven derfor valgt å gjøre en diskursanalyse av et offentlig politisk dokument for å se nærmere på hvordan familiebegrepet konstrueres i den familiepolitiske diskursen.

Datamaterialet jeg har valgt å analysere for å utforske dette nærmere er Stortingsmelding nr. 24. (2015 2016) *Familien- ansvar, frihet og valgmuligheter*. Denne teksten er et godt utgangspunkt for min analyse fordi den legger frem forslag til fremtidig familiepolitikk, og sier noe om hvordan familieliv bør gjøres.

Oppgaven har en poststrukturalistisk tilgang til forskning, hvor selvfølgeliggjorte forståelser om familie og familieliv blir gjenstand for kritisk lesning. I denne oppgaven vil det være selve språket i familiemeldingen som er i fokus. I analysen har jeg valgt å la meg inspirere av Laclau og Mouffes nodalpunktsanalyse for å kunne studere hvilke begreper og egenskaper som knyttes til familiebegrepet.

Meldingen kan sies å fremstille kjernefamilien som et ideal som andre familieformer blir ordnet etter, blant annet fordi ekteskap, samboerskap og felles husstand blir løftet frem som naturlige bestanddeler ved familien. På denne måten utelukkes til dels familier bestående av en omsorgsperson og familier som er fordelt over flere husstander fra familiebegrepet. Familie beskrives også som et universelt, godt og evigvarende fellesskap, noe som bidrar til en idyllisk fremstilling av begrepet familie.

Abstract

Through my profession as a kindergarten teacher and during my Post Graduate Studies specializing in Child Protective Services I became interested in how the concept of *family* was being interpreted in various discourses. Personal choice in regards to family life, seems to be increasingly shaped by the Norwegian Government's Family Policy. This is why I have chosen to study the way in which the *family* term is constructed in a public political document through discourse analysis.

The file I have chosen to investigate is The parliament message 24 (2015 2016) *Family-, responsibility, freedom and choice*. This document serves as an appropriate basis for the analysis as it proposes suggestions for future Family Policy and contains information on how family-life should be organized.

The analysis makes use of a post structuralist approach to research in which naturalised understandings regarding family and family life are objected to critical analysis. The focus of the analysis will be on the language used in the Family Report. Laclau and Mouffes study of nodal points in discourse analysis has inspired the way in which the concepts and characteristics attached to the family term have been analysed.

The parliament message can be interpreted to represent the nuclear family as an ideal according to which other family constructs are organized. One of the reasons for this is that marriage, cohabitation and a common household are seen as the natural constituents of a family. Families consisting of a single caregiver and families not situated under one roof are excluded from the term *family*, in addition to others. A *family* is also depicted as a universal, good and everlasting community, which contributes to an idyllic representation of the family term.

Innholdsfortegnelse

Innledning	1
Bakgrunn for valg av tema	1
Tema og problemstilling	2
Mine etiske overveielser og posisjon som forsker	4
Avgrensning og oppbygging av oppgaven	6
Tidligere forskning	7
Teoretisk rammeverk	11
Foreldreskap og familieliv i et historisk perspektiv	12
Vitenskapsteori, datamateriale og metode.....	13
Poststrukturalismen	13
Datamateriale	14
Sammendrag av kapitlene i familiemeldingen	15
Diskursteori	17
Diskursbegrepet	17
Foucaults diskursteori	18
Styringsmentalitet	20
Laclau og Mouffe	22
Analyseprosessen	27
Familie som nodalpunkt	27
Familielkategorier	28
Ekteskap og samboerskap som ideal.....	29
Fremstillingen av familien i meldingen	29
Analyse	30
Familie som nodalpunkt i definisjonen av familie	30
Momentet Husstand	31
Biologisk/genetisk tilknytning og juridisk forbindelse	32
Psykologisk avgrensning	33
En kategorisering av ulike familieformer	34
Kjernefamilien og stjernefamilien	34
Enslige forsørgere	36
Foreldre med delt omsorg for barna	37
Ekteskap og samboerskap som ideal?	38
Idyllisk fremstilling av familien	43

Diskusjon	47
Eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier skyves ut i periferien	47
Samboerskap og ekteskap idealiseres.....	52
Familiens egenskaper: en ideologisk fremstilling.....	56
Avslutning.....	59
Litteraturliste.....	61

Innledning

Bakgrunn for valg av tema

Tema for denne oppgaven er familie. Som barnehagelærer har jeg et viktig samfunnsoppdrag. Jeg skal være med på å skape et trygt og omsorgsfullt miljø for barna, som skal bidra til et godt grunnlag for videre utvikling og læring. Gjennom jobben blir jeg kjent med barn og familier i alle samfunnslag, og familier fra forskjellige kulturer og med ulike bakgrunner. Som barnehagelærer skal man ha et tett samarbeid med foresatte, gjennom daglig kontakt ved henting og levering i barnehagen, og ved organiserte møter, slik som foreldresamtaler og foreldremøter. I foreldresamtaler blir vi gjerne oppmuntret til å stille spørsmål rundt familienes daglige rutiner og gjøremål, hva de pleier å fylle ettermiddagene og helgene med, og hva de liker å gjøre sammen som familie. Jeg har med andre ord vært så heldig å få et innblikk i ulike familiers måter å organisere og gjøre familieliv på, og har fått erfart hvor forskjellige familier kan være.

I yrkesutøvelser hvor man jobber tett på familier, som barnehagelærere eller barnevernspedagoger gjerne gjør, er det viktig at man møter foreldre og barn med et åpent sinn, og med en forståelse for at alle familier er forskjellige. Det innebærer at man må være villig til å møte andre familiemønstre og andre familiekulturer enn det man som privatperson er vant til, og tenker er naturlig. For det er nettopp det; vi har forskjellige forståelser av hva vi tenker om familie og familieliv. Dette kommer gjerne tydelig frem i møte med familier fra andre kulturer, da de gjerne har en annen bakgrunn med andre levesett og verdigrunnlag enn det mange nordmenn er vant til. Det kan gjøre at de har en annen forståelse av hva det innebærer å være familie.

Ulike diskurser og oppfatninger av hva en familie er, hvem som inngår i familiebegrepet og hva man legger i det å være familie, vil være styrende for den politikken vi har rettet mot familiene. På den andre siden vil også familiepolitikken legge føringer for hvordan vi forstår familiebegrepet, og hvordan familielivet gjøres. Jeg har derfor valgt å gjøre en diskursanalytisk tekstanalyse av familiebegrepet i stortingsmelding nr. 24, for å se nærmere på hva som legges i familiebegrepet i den familiepolitiske diskursen.

Familiene skiller seg gjerne fra hverandre ved at de kan bestå av forskjellige familiesammensetninger. En familie kan for eksempel bestå av en, to, eller flere omsorgspersoner og barn, hvor familiemedlemmene ikke nødvendigvis vil være biologisk tilknyttet. At foreldre skiller lag og finner seg nye partnere er heller ikke uvanlig i dagens samfunn.

Hvem man regner seg for å være i familiære relasjoner med, eller hvem man definerer som familiemedlem, vil kunne variere fra familie til familie. En gang hørte jeg en jente snakke om trampolinen hun hadde i hagen til *bergenbesta*, når jeg senere spurte hvem *bergenbesta* var, kom det frem at dette var moren til kjæresten til mammaen hennes. Dette viser hvordan det i noen familier oppstår familierelasjoner som forgreiner seg ut fra den mer tradisjonelle kjernefamiliarstrukturen. Etersom det finnes så mange måter å leve sammen på som familie, vil det vanskelig la seg gjøre å snakke om familien i entall. Kari Moxnes definerer derfor familie på bakgrunn av en forståelse av at familien ikke er noe naturlig gitt, men et sosialt system, hvor individene definerer seg selv som familie (Moxnes 1990, 29).

Det er viktig for barnehagelærere, barnevernspedagoger og andre profesjoner som jobber med familier å være oppdaterte på kunnskap om familien og den forståelsen av familie og familieliv som preger vårt samfunn. Videre er det også viktig å være bevisst på hvordan normer om familielivet skapes og endres. Hvilke mekanismer er det som ligger til grunn for vår forståelse av familiebegrepet? Mitt møte med ulike familier, og ulike oppfatninger av hva man legger i familiebegrepet, har vært bakgrunnen for valget av tema for denne oppgaven.

Tema og problemstilling

Utgangspunktet for min oppgave er at det ikke finnes en objektiv måte å forstå familie på, hvor alle vil være enige om hva en familie er, hvem som kan sies å være familie, eller hva man legger i familiebegrepet. I mitt analysearbeid har jeg som mål å studere betydningen av familiebegrepet i familiemeldingen, det vil si; hvilken betydning som legges i familiebegrepet og hva det vil si å være en familie ifølge familiemeldingen.

Vi lever i et samfunn som er i stadig endring, hvor det ustanselig produseres nye tekster. Gjennom skriftlige dokumenter uttrykkes det regler for hva som er rett og hva som er galt, hva som er normalt og hva som er avvikende. Konstruktivismen tar utgangspunkt i at vi konstruerer vår egen og hverandres virkelighet, og at kategoriene og den virkeligheten vi produserer både er i forandring over tid og innenfor ulike kulturer (Jørgensen og Philips 1999). Hvor grensen går mellom vår oppfatning av velfungerende familier og familier med særskilte utfordringer vil derfor kunne variere over tid, og fra kultur til kultur. På samme måte kan familiekonstellasjoner som oppfattes som normale i en kultur, bli sett på som avvikende i en annen. Et viktig spørsmål i senere tids familiesosiologi har vært hvordan vi forstår familiebegrepet, og det er nettopp hvordan vi forstår familiebegrepet, og hvilken mening vi legger i begrepet familie som er utgangspunktet for denne oppgaven.

Ellingsæter & Widerberg (2012) skriver om hvordan velferdsstaten har overtatt deler av familiens omsorgsoppgaver. Grensen mellom statens og familiens rolle i omsorgen blir stadig tematisert i offentlige og politiske debatter. Våre private valg knyttet til familielivet formes i større og større grad av våre offentlige institusjoner og den familiepolitikken vi har i Norge i dag. Derfor mener jeg det er både viktig og nyttig å trekke offentlige, og politiske dokumenter inn i analyser av familiebegrepet. Nettopp fordi politikken rettet mot familiene, er med på å forme vår forståelse av familiebegrepet, og våre valgt knyttet til familielivet.

Politiske tekster rettet mot familier og oppvekst vil være forankret i vår kulturelle eller sosiale oppfatning av hva det vil si å være familie, og vil dermed være godt egnet for å kunne avdekke den forståelsen av familien som preger vårt samfunn. For å undersøke familiebegrepet nærmere, valgte jeg derfor i denne oppgaven å analysere en tekst der myndighetene gir eksplisitt eller implisitt uttrykk for hvem som regnes for å være familie og hva det innebærer å være familie.

Teksten jeg har valgt å analysere for å undersøke familiebegrepet nærmere er Stortingsmelding nr. 24. (2015-2016) *Familien- ansvar, frihet og valgmuligheter*.

Meldingen legger frem forslag til fremtidig familiepolitikk og sier dermed noe om hvordan familieliv bør gjøres. Jeg er nysgjerrig på hvilke mekanismer som er med på å konstruere

forståelsen av familiebegrepet, og har på bakgrunn av denne undringen formulert følgende problemstilling:

Hvordan konstrueres diskursen om familie i familiepolitikken?

For å kunne gjøre en diskursiv tekstanalyse, krever det at man går grundig inn i den teksten som skal analyseres, noe som dermed begrenser hvor stort omfang av tekst jeg kan bruke som datamateriale. Jeg har derfor valgt å begrense meg til å gjøre en tekstanalyse av stortingsmelding nr. 24 for å utforske hvordan diskursen om familie konstrueres i den familiepolitiske diskursen. Meldingen er et sentralt dokument som legger frem forslag for fremtidig familiepolitikk, og vil dermed være et nyttig å analysere for å se nærmere på hva man innenfor den familiepolitiske diskursen legger i begrepet familie. Jeg vil ikke kunne si noe om hvordan familieliv faktisk gjøres, eller hva familie faktisk *er*. Målet for oppgaven vil være å se nærmere på hvordan diskursen om familie konstrueres i den familiepolitiske diskursen, og hvilke normer knyttet til familien som kan sies å være rådende i den familiepolitiske diskursen. For å besvare problemstillingen min, vil jeg stille følgende forskningsspørsmål:

- Hvilken mening legges i familiebegrepet i familiemeldingen?
- Hvem regnes som familie ifølge meldingen, og hvilke familieformer blir omtalt?

Min analyse av familiemeldingen er ikke et forsøk på å mene noe om innholdet i meldingen. Målet for analysen er å se på hvordan språket i seg selv former hvordan vi forstår familiebegrepet. Mitt analytiske poeng vil være at språket som brukes i stortingsmeldingen har konsekvenser for hvordan vi opplever og forstår familiebegrepet, og hvilken mening vi legger i det å være familie.

[Mine etiske overveielser og posisjon som forsker](#)

Ifølge Kvale og Brinkmann (2015) er forskeren som person, dens integritet og kunnskap, avgjørende for kvaliteten på den vitenskapelige kunnskapen som produseres, og de etiske beslutningene som trekkes. Gjennom masterstudiet i barnevern, har jeg tilegnet meg mye kunnskap, både innenfor forskningsetiske overveielser, og teori og kunnskap om barn og

familier. Den etablerte kunnskapen jeg allerede sitter med, vil være en del av grunnlaget for min forståelse av begrepet familie. Som forsker er det viktig å være bevisst sine allerede etablerte kunnskaper og vurderinger man har, knyttet til det temaet man forsker på. De allerede etablerte kunnskapene vil kunne ha en innvirkning på hvordan man velger å utforme problemstillingen, hva man legger vekt på ved innhenting empirisk materiale, og hvordan man gjennomfører selve analysen.

I følge Jørgensen og Phillips (1999) vil min posisjon i forhold til gjenstandsfeltet jeg forsker på være med på å bestemme hva jeg ser, og hva jeg legger frem som resultater. Jeg legger frem én representasjon av familiebegrepet, mens en annen ville ha kunne gjort andre funn, og dermed få en annen representasjon.

I dette prosjektet inntar jeg rollen som diskursanalytiker, noe som ifølge Jørgensen og Phillips (1999) innebærer at jeg ikke har for mål å avdekke hvordan virkeligheten *egentlig* ser ut, ettersom tanken bak diskursanalysen er at vi aldri kan se virkeligheten utenom diskursen. Min rolle som forsker blir dermed å undersøke hva som faktisk *skrives* om familien i familiemeldingen, for dermed å kunne utforske hvordan familien fremstilles i den familiepolitiske diskursen, på en slik måte at vi oppfatter denne fremstillingen av familien som en sannhet. Det er dermed viktig å understreke at jeg ikke har som mål å avdekke eller finne en sannhet om familien, eller hva familie *er*. Mitt formål er snarere å finne ut hvordan den familiepolitiske diskursen gjennom språket konstruerer en forståelse av familien, som fremstår som «naturlig» eller «sann».

I følge Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teknologi (NESH 2014), vil forskerens samfunns- og menneskesyn, i tillegg til egne holdninger, påvirke utformingen av prosjektet.

Jeg har, som de fleste andre, min egen oppfatning av det det vil si å være familie. Min oppvekst og mitt forhold til min familie har vært med på å utforme denne forståelsen. Noe som kan ha gitt følger for mitt valg av tema for prosjektet. Som barn vokste jeg opp i en familie der mor og far skilte lag da jeg var svært ung. Mine erfaringer med å vokse opp i en slik familiestruktur, vil kunne ha hatt følger for hvordan jeg har forstått det som står skrevet om familier med skilte foreldre i familiemeldingen. Det er dermed viktig å være bevisst hvilke erfaringer jeg bærer med meg, som kan virke inn på hvordan jeg leser mitt datamateriale.

Utfordringen med å gjøre en diskursanalyse rettet mot familiebegrepet, er at jeg som person vil ha mine egne meninger og oppfatninger om hva familiebegrepet rommer. Jeg har i mitt analysearbeid så godt det lar seg gjøre forsøkt å sette min allerede etablerte viten og vurderinger om familien til side, for på den måten å kunne unngå at min forståelse av familie skal overskygge analysen på noen måte.

Jeg er selv del av den kulturen jeg forsker på, og deler gjerne de samme selvfølgelige forståelsene av familie som er dominerende i vårt samfunn. Ettersom det er disse selvfølgelighetene, og de utsagn, som regnes for sanne knyttet til familiebegrepet jeg ønsker å avdekke, kan dette være utfordrende ettersom de også virker selvfølgelige for meg. Det har for eksempel vært utfordrende å se på familien som en sosial konstruksjon fremfor noe naturlig gitt, ettersom det er så naturlig for oss å tenke at familie er noe "vi bare er". Familien oppfattes også nærmest som noe hellig i vårt samfunn, hvor vi gjerne forstår familien som noe selvsagt, nært og godt.

Ettersom mitt prosjekt bygger på en analyse av et offentlig dokument, har jeg ikke vært underlagt meldeplikt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD)

Avgrensning og oppbygging av oppgaven

I kapittel én valgte jeg å redegjøre for min posisjon som forsker, inkorporert med mine etiske overveielser. Dette har jeg valgt å gjøre ettersom jeg har en diskursanalytisk tilgang til mitt prosjekt, hvor min posisjon og forutinntatte holdninger, kunnskapssyn og samfunnssyn vil kunne prege funnene mine, og på den måten være en stor del av mine etiske overveielser.

I kapittel to presenterer jeg tidligere forskning som har blitt gjort om familie. Jeg valgte her å begrense meg til kvalitativ forskning på området, og viser til forskning som har vært til inspirasjon til mitt prosjekt.

I kapittel tre følger en redegjørelse for teoretisk rammeverk for oppgaven. Jeg gir her en liten innføring i forståelsen av familie i et historisk perspektiv, ettersom jeg ser det som et nyttig perspektiv å bære med seg i videre lesning av oppgaven

Teori, datamateriale og metode følger i kapittel fire. Her blir det først gitt kort rede for post-strukturalismen. Deretter presenterer jeg mitt datamateriale, Stortingsmelding 24, og gir en kort oppsummering av meldingens kapitler. I redegjørelsen av diskursteori som metode, har jeg forsøkt å begrense teorien til det jeg vil ha bruk for i analysen. Jeg har valgt å vise hvordan jeg tar i bruk teorien i analysen underveis i beskrivelsen av diskursteori som metode. Styringsmentalitet blir også redegjort for i dette kapitlet, selv om jeg ikke har aktivt tatt i bruk dette som en metode. Jeg anså likevel dette som hensiktsmessig å ha med under metodedelene, ettersom dette har vært et perspektiv jeg har hatt med meg undervegs i lesningen av mitt datamateriale. Videre redegjør jeg for analyseprosessen og hvordan jeg har gått frem i lesningen av mitt datamateriale.

I kapittel fem følger selve analysen av familiemeldingen. Jeg tar her valgt å bruke begrepene eneforsørgerfamilier om familier bestående av en omsorgsperson, og delomsorgsfamilier om familier der foreldrene har delt omsorg for barn. Analysen er delt inn i fire deler, hvor jeg først gjør en analyse av definisjonen på familie, for så å se nærmere på de ulike familiekategoriene meldingen legger frem. Til slutt i analysen viser jeg til hvordan samboerskap og ekteskap løftes frem som et ideal tilknyttet det å være familie, og hvilke egenskaper som tillegges familien. Analysen tar i hovedsak utgangspunkt i kapittel én, to og fem i familiemeldingen. Avslutningsvis følger kapittel seks og sju, hvor jeg diskuterer mine funn og avrunder med å drøfte hvilken nytte mine funn kan ha for vår forståelse av familiebegrepet i yrkesutøvelser hvor man jobber med familier.

Tidligere forskning

Mine litteratursøk viser at det finnes en del norsk forskning med familie som tema. Jeg har dermed valgt å begrense søket til å i hovedsak omhandle kvalitativ forskning. Jeg har imidlertid ikke funnet noe forskning som har tatt i bruk Laclau og Mouffes nodalpunktsanalyse for å analysere familiebegrepet i politiske dokumenter, slik jeg har gjort i mitt prosjekt. Underveis i litteratursøket har jeg brukt søkeord som: familie, diskurs, familieform, foreldreskap, kjernefamilie, biologi, familiepraksis, offentlig, politikk, styringsmakt, styringsmentalitet, stat. Jeg har i hovedsak brukt Ordia og Norart som databaser for mitt litteratursøk.

Hva legges i familiebegrepet i dagens samfunn? I både sosialantropologi og sosiologi har familie vært et sentralt tema som har vært forsket på av mange. Bidragene til Solheim (2012) og Beck & Beck-Gernsheim (2002) har vært sentrale i forståelsen av familiens historiske utvikling. Forsberg (2010) har forsket på idealene for middelklassens foreldreskap, mens Hennem (2006) har undersøkt hvordan kjønn blir relevant i omsorgen for barn. Likestilling i et klasseperspektiv og moderne familieliv i middelklassen har utgjort Aarseth (2011) sitt forskningsfelt. Stefansen (2011) har også forsket på familie i et klasseperspektiv. Disse bidragene har vært til inspirasjon for min tolkning av materialet, selv om jeg ikke legger særlig vekt på klasseperspektivet i min studie. Andersens (2003) dr.polit.-avhandling: «Menn skaper rom for foreldreskap og familie», har også vært av betydning for mitt studie ettersom han også problematiserer hvordan vi forstår og fortolker familie.

Innenfor samfunnsvitenskapen har bidrag fra de to bøkene "Velferdsstaten og familien" (Ellingsseter 2004), og "Velferdsstatens familier" (Ellingsseter og Leira 2012) vært til nytte i min forståelse av utformingen av velferdsstatens familiepolitikk. Vesentlig for den familieforståelsen vi har i dag er ifølge Ellingsseter (2012) hvordan den private sfæren og den offentlige sfæren gjensidig påvirker hverandre.

Forskning som ser på endringer i familiepraksiser og omsorg i en utvidet familiekontekst viser til en forståelse for at familier rommer noe mer enn den tradisjonelle kjernefamilien og dens struktur, noe som har vært til inspirasjon for mitt prosjekt. Ellingsseter (2012) belyser viktige trekk ved velferdsstatens familier, både her og nå og i et historisk perspektiv. Den gir også oppdatert kunnskap om dagens forskjellige familieformer og familiepraksiser. I følge Kitterød (2014) har familiepraksisene blant annet endret seg ved at arbeidsfordelingen i hjemmet mellom kvinner og menn har blitt likere. Man ser også at fedrene har blitt mer likestilte i omsorgsrollen i familiene (Kitterød, 2014). Velferdsstaten har overtatt deler av familiens omsorgsoppgaver (Ellingsseter & Widerberg 2012). Andenæs (2011) legger for eksempel til grunn at andre enn mor og far også være gode omsorgspersoner for barna i en utvidet familiekontekst, slik som for eksempel ansatte i barnehagen.

Ettersom deler av min analyse omhandler familiemeldingens presentasjon av ulike familiekonstruksjoner, vil forskning som viser til kunnskap om ulike familieformer og familiemønstre være relevante. Forskere som Thuen (2004) og Moxnes (1993) har forsket på etablering av nye familiekonstruksjoner. Irene Levin (1994) utviklet kunnskap og forståelse

om stefamilier som fenomen i sitt forskningsprosjekt "Stefamilien –variasjon og mangfold". Studien rommer generelt to typer substansiell kunnskap –livet i stefamilier og familiebegrepet som sosial konstruksjon. Levin hevder at forståelsen av familiebegrepet kan fanges opp fra ulike sosiale perspektiver. Hun formidler også bruken av familie og familierelasjoner som et metaforisk bilde for å vise til gode eller dårlige relasjoner. Conradi Andersen (2013) tar i bruk begrepet stjernefamilie om ny-familien, og ser nærmere på det å gjøre slektskap på tre ulike styringsnivå: Staten, ekspertene og borgerne.

Familiepraksis er et stadig mer brukt begrep innen familiesosiologien for å teoretisere familielivet, og brukes blant annet av Morgan (1996) Silva og Smart (1999) og Vedeler (2011). Ifølge Morgan (1996) kan familiepraksis forstås ut ifra hvordan familiemedlemmene lever og gjør familieliv. Morgans konsept om familiepraksiser går bort fra å forstå familie som noe vi *er*, men heller se på familie som noe vi *gjør*. Ifølge Silva & Smart (1999) er familieinstitusjonene i stadig endring ved at de individuelle aktørene i familiene bidrar til endringer i familiestrukturere. Dette skjer ved at familiene praktiserer familielivet på ulike måter. Tanken er at det lettere vil la seg gjøre å avdekke endringer i familiestrukturer ved å se på de ulike *familiepraksisene*, fremfor å ta utgangspunkt i allerede definerte familiestrukturer (Silva & Smart 1999).

Den norske sosialantropologen Signe Howell (2006) er blant dem som bygger videre på forståelsen av familie som noe vi gjør. Hun viser til at det finnes ulike måter å gjøre slektskap på, gjennom å gjøre slektskap ut fra biologisk tilknytning, gjennom omsorg, og slektskap gjennom lovverk. Disse tre måtene å gjøre slektskap på danner grunnlaget i hennes studie for å få tak i hvordan familie kan gjøres og forstås på andre måter enn den tradisjonelle kjernefamilien. Studier som tar i bruk dette perspektivet skiller seg fra min studie, ettersom jeg legger vekt på hvordan språket konstruerer familiestrukturer, og ikke hvordan familieliv faktisk gjøres. Dette er likevel perspektiver som er relevante og interessante for min undersøkelse, ettersom jeg ønsker å undersøke hva som legges i familiebegrepet. Disse perspektivene har også fungert som inspirasjon til diskusjonsdelen i denne oppgaven.

I avhandlingen "Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom" tar Nicole Hennem (2002) for seg temaet foreldreskap for norsk ungdom. Hennems avhandling har vært til inspirasjon for mitt prosjekt ettersom jeg også

tar utgangspunktet i familien som noe kulturelt og sosialt skapt. Forskjellen er at jeg ser på hvordan familiebegrepet blir konstruert gjennom diskursive praksiser, og ikke på hvordan familieliv gjøres.

Gjenstand for analysen i Nicole Hennums (2012) avhandling, er de kulturelle kodene for foreldreskap sett i lys av begrepene *kjærlighet* og *autoritet* i familiesettingen. En del av undersøkelsen har en diskursiv tilnærming, da den tar utgangspunkt i å identifisere de dominante diskursene innenfor de tre forskningsfeltene – familieforskning, barne- og ungdomsforskning og kjønnsforskning. Her vises det til hvordan tidligere forskning innenfor de ulike områdene står sentralt i kategoriseringen av de ulike familierollene og identifiseringen av hva som regnes som normalt eller avvikende i familiebildet. Det tas utgangspunkt i de samfunnsmessige endringer som har påvirket samspillet mellom individer og generasjoner i familier med barn i ungdomsalderen. Det legges særlig vekt på hvordan individualisering, intimisering og privatisering av familien har påvirket utformingen og utøvelsen av foreldreskapet.

Unn Conradi Andersen (2014) har i sin doktorgradsavhandling gjort en diskursanalyse av hvordan ekteskap, foreldreskap og slektskap forhandles gjennom mediene. I likhet med mitt prosjekt, tar analysen hennes utgangspunkt Laclau og Mouffes diskursteori. I en del av analysen ser hun også på hvilke begreper som kan hjelpe oss til å definere hva en familie kan være, men selv om analysen er inspirert av Laclau og Mouffe, tar hun ikke i bruk nodalpunktsanalyse som analytisk verktøy, slik jeg har gjort i min analyse. Forskjellen er at hun vektlegger hvordan norsk familiepolitikk blant annet utformes i dialog med en offentlighet, og mediene, og hvordan diskurser om familie og slektskap åpnes, forhandles og lukkes. Gjenstand for analysen er hvordan aktørene navngir og reforhandler nye måter å gjøre familie på. Hun viser til hvordan familiemedlemmene er avhengig av at staten anerkjenner disse reforhandlingene for å utvide forståelsen av hvem som regnes for familie. Dette skiller seg fra mitt prosjekt, ettersom jeg utelukkende ser på hvordan språket i den familiepolitiske diskursen konstruerer hvordan familiebegrepet forstås. I den tredje delen av analysen analyserer hun grensen for familiemedlemskap i stefamilien, og hvem som definerer disse grensene. Stjernefamilien forstås her som en familieform med ulike former, slik som adopsjonsfamilier, fosterfamilier, homofamilier, barnløse familier og stefamilier (Andersen 2014). Denne avhandlingen har vært til inspirasjon for meg, ettersom hun utforsker hvordan ulike diskursen om familie dannes.

Teoretisk rammeverk

I følge Marit Melhuus (2001, 49) vil man i norsk kontekst se på det å få barn som direkte kobling til det å være en familie. Familien som institusjon har en særegen karakter, med kjennetegn som blant annet tilhørighet, nærhet, kjærlighet og samhold. Malin Noem Ravn (2005) skriver om familieliv i Norge som noe kulturelt naturalisert. Det å få barn blir for eksempel sett på som et naturlig ledd i kjærlighetsforholdet, og blir på den måten sett på som en naturlig del av individenes livsløp.

Med Ravns (2005) forståelse, vil det å være familie, og det å stifte familie, knapt sies å være et valg man tar, men noe man bare gjør, ettersom det oppfattes som noe naturlig. Det man tenker er naturlig vil gjerne bli utelatt fra diskusjonen, det bare er sånn, og man slutter å stille spørsmål ved fenomenet. Det kan dermed være interessant å se på familie og familieliv fra et annet perspektiv – familien som sosialt og kulturelt skapt.

Vi skiller gjerne mellom det private familielivet og det familielivet som tilhører den offentlige sfæren (Melhuus 2001). Men selv om familielivet blir sett på som noe privat, hevder Arnlaug Leira (1996) at forvaltningen av barn og barndom kan bli forstått som en felles interesse mellom familien og staten. Familien blir sett på som en institusjon, en del av samfunnets byggeklosser, som legger grunnlaget for andre større samfunnsinstitusjoner. I følge Helga Hernes (1987) kan det offentlige også sies å være til stede i den private familiesfæren og i forestillingen av det private. Dette ved at staten påvirker hvordan familiene formes og hvordan familielivet blir praktisert på forskjellige måter. Staten legger for eksempel til rette for at foreldre skal kunne ta del i arbeidslivet ved å gi gunstige permisjonsordninger og lovfestet rett på barnehageplass fra barnet er ett år gammelt. Det kan derfor være vanskelig å gjøre et tydelig skille mellom det offentlige og det private (Hernes 1987).

Vår velferdsstat har overtatt deler av familiens omsorgsoppgaver, og grensen mellom statens og familiens rolle i omsorgen blir stadig tematisert i offentlige og politiske debatter. Våre private valg knyttet til familielivet formes i større og større grad av våre offentlige institusjoner og den familiepolitikken vi har i Norge i dag (Ellingsæter & Widerberg 2012).

Foreldreskap og familieliv i et historisk perspektiv

For å sette familiemeldingen inn i et historisk perspektiv vil jeg starte med å gi et kort innblikk i familiens historie.

I kontrast til dagens familiebilde, står den før-industrielle familien. På denne tiden var familien, ifølge Beck, U & Beck-Gernsheim (2002), organisert som en produksjons- og reproduksjonsenhet. Alle familiemedlemmer, både unge og gamle, hadde sine arbeidsoppgaver, og relasjonene i familien var i høyere grad knyttet til jobb og økonomi ved at de var gjensidig avhengige av hverandre. Dette dannet en felles plattform for familien, hvor alle måtte delta i arbeidet for å bevare gårdsdrift eller annen familiebedrift. De individuelle individenes behov eller følelser fikk liten oppmerksomhet.

Ekteskap på den tiden dreide seg i hovedsak om å danne en familie, noe man var avhengig av for å kunne være en del av fellesskapet og de gode fellesskapet bidro til – slik som hjelp og støtte ved sykdom eller aldring. Å bryte ut av ekteskapet ville være en for høy personlig pris å betale, da familie- og slektstilhørighet spilte en stor rolle for den enkeltes sosiale posisjon, samt økonomiske trygghet (Beck, U & Beck-Gernsheim 2002).

Etter den industrielle revolusjonen åpnet det seg flere muligheter for å ta del i arbeidsmarkedet utenfor familien, og familiens funksjon som en produksjons- og reproduksjonsenhet var i endring. I første omgang var det hovedsakelig mennene som gikk ut i arbeidslivet. Kvinnene hadde ansvar for barn og hjem mens far jobbet. Menn og kvinner var på denne måten fortsatt gjensidig avhengige av hverandre, samtidig ble det mindre fokus på fellesskapet og mer fokus på individet og dets muligheter til å forsørge familien (Beck, U & Beck-Gernsheim 2002).

I etterkrigstiden skjøt velferdsstaten fart. Ulike trygdeordninger ble innført, slik som alderspensjon og bostøtte. Utviklingen av velferdsstaten førte til større sosial rettferdighet, og mindre avhengighet knyttet til familie og ekteskap (ibid). Kampen for likestilling mellom kvinner og menn kom på banen, hvor kvinner kjempet for sine rettigheter. Dette førte til at også barns rettigheter kom på dagsordenen (Beck & Beck-Gernsheim 2002). Kvinnenes økende deltakelse i arbeidslivet endret forholdet mellom stat og familie – man kunne ikke

lengre ta kvinnenes familierelaterte arbeidsoppgaver for gitt, og familiens tradisjonelle forsørgeransvar krympet (Ellingsæter & Leira 2004).

I dag har alle familiemedlemmene egne individuelle rettigheter, noe som har ført til at de emosjonelle båndene og maktforholdet mellom individene i familien har endret seg. Man står i dag ovenfor mange valg og beslutninger rundt hvordan man velger å organisere familielivet, noe som gjør at vi i dag har flere ulike familieformer og familiepraksiser (Beck, U & Beck-Gernsheim 2002).

FNs konvensjon om barns rettigheter (CRC) har en sentral rolle i hvordan vi forstår barn og barndom i dag. Etter at barnekonvensjonen ble vedtatt har synet på barn som kompetente sosiale aktører slått rot, både innen forskning og familiepolitikken. Barns rett til medvirkning og deltakelse i saker som angår dem er forankret i barnekonvensjonen, og har bidratt til økende oppmerksomhet på området både innen familiepolitikken, barnefaglige miljøer og forskingsmiljøer. Barn har i økende grad fått status som aktører med kompetanse til å medvirke utformingen av sitt eget liv, og har dermed styrket sin posisjon både i familiebildet og som samfunnsborgere (Kjørholt 2010).

Vitenskapsteori, datamateriale og metode

Poststrukturalismen

I denne oppgaven har jeg en poststrukturalistisk tilgang til forskning, hvor selvfølgeliggjorte forståelser om familie og familieliv blir gjenstand for kritisk lesning, med den hensikt å finne alternative forståelser. I følge Jørgensen og Phillips (1999) har post-strukturalismens sentrale premisser sitt opphav i strukturalismen. Innenfor post-strukturalismen anser man virkeligheten som sosialt konstruert gjennom språket vi bruker når vi snakker om den. I diskursanalyse vil man blant annet studere mening der den oppstår, nemlig i språket selv. Grunnleggeren av moderne lingvistikk, Ferdinand Saussure, blir her sentral.

I poststrukturalistisk språkfilosofi vil man hevde at vi gjennom språket skaper representasjoner av virkeligheten. Sagt på en annen måte vil det si at våre representasjoner av virkeligheten ikke gjenspeiler den fysiske verden, men får betydning for oss gjennom språket.

Saussures språkssystem legger til grunn at språket ikke er bestemt av den virkelighet det refererer til, men at vi tillegger verden betydning gjennom at bestemte ting forbindes med bestemte tegn i språket. Ordet «barn» har ingen naturlig forbindelse med hva et barn er, men får mening for oss fordi vi gjennom felles språkkonvensjoner har blitt enige om at små mennesker heter barn. Grunnen til at vi kan forstå hva andre mener når noen sier barn, er at vi har lært oss hva tegnet barn refererer til.

Saussure ser på språket som et nettverk av tegn, hvor hvert tegn får sin betydning gjennom dets relasjoner til andre tegn. Disse tegnene får mening for oss ved å være forskjellige fra hverandre. Ordet «barn» er forskjellig fra «band» og det er også forskjellig fra «voksen», «gammel» og «ungdom». Her ser vi at ordet «barn» er del av et nettverk av ord, som er forskjellig fra hverandre. Hvordan disse tegnene er forskjellige fra hverandre viser hvordan tegnene får sin betydning i relasjonen til andre tegn. Vi vet for eksempel at barn ikke er det samme som voksen, dermed vet vi noe om hva et barn *ikke* er (Jørgensen & Phillips 1999, 19).

Poststrukturalismen viderefører Saussures tanker om at tegnene får sin betydning i relasjon til hverandre i et strukturelt nettverk, hvor vi i språket skaper representasjoner av den virkeligheten vi lever i. Det som blant annet skiller poststrukturalismen fra strukturalismen, er at de er uenige i den strukturalistiske språkoppfattelsen. Strukturalismen tar utgangspunkt i at språkets betydning er fastsatt for alltid, og at tegnene i språket alltid vil stå i et bestemt forhold til hverandre (Jørgensen & Phillips 1999, 19).

I poststrukturalistisk teori vil man ikke hevde at ordene kun har én fastlagt betydning. Språket endrer seg over tid. Ordene får sin betydning ved at de er forskjellige fra hverandre, men de ordene de er forskjellige fra kan ha ulik betydning alt etter hvilken sammenheng de brukes i, og avhenger av hvordan språkbrukeren bruker språket (Jørgensen & Phillips 1999, 20).

Datamateriale

En melding til stortinget kan være en drøfting av saker som regjeringen ønsker å orientere stortinget om, eller forslag til fremtidig politikk som kan være et grunnlag for senere

proposisjon¹. En stortingsmelding vil ha stor makt og prestisje selv om den i første rekke er et verdidokument som ikke er juridisk forpliktende eller bindende, da den uttrykker Regjeringens syn og foretrukne politikk innenfor et område (Hagelund 2003, 56). Det er sannsynlig at Familiemeldingen utøver makt, ettersom den uttrykker regjeringens foretrukne familiepolitikk.

I følge Berge (2003) er retningsgivende tekster, som lovverk eller andre tekster fra et myndighetsorgan, tekster med mye makt. Slike tekster representerer en type tekstnorm som i seg selv har makt (Berge 2003, 31). Familiemeldingen jeg har valgt å bruke som mitt datamateriale kan sies å utøve makt, ettersom den sannsynligvis blir styrende for den politikken som utøves på familieområdet.

Familiemeldingen ble lagt frem av barne- og likestillingsminister, Solveig Horne, 15 april 2016. Meldingen tar blant annet for seg temaer som trygt foreldreskap, familiens rolle i samfunnsutviklingen og barns rett til en god oppvekst. Konfliktforebygging og tidlig innsats står sentralt i familiemeldingen, her legges det vekt på at de familiene som strever skal få tidlig hjelp i form av veiledning, rådgivning eller kursing.

Familiemeldingen er et dokument på 136 sider og er delt inn i 12 kapitler. I tillegg til dette kommer vedleggene "Kunnskapsstatus om generasjonsforskning", "Fødsler og fruktbarhet i Norge" og "Barnefamiliers inntekter, formuer og gjeld 2004-2014".

[Sammendrag av kapitlene i familiemeldingen](#)

I kapittel 1, "En familiepolitikk for fremtiden", får vi først en introduksjon til familiemeldingen, hvor vi får et innblikk i familiens betydning, verdi og situasjon i samfunnet.

Kapittel 2, "Familiene bygger samfunnet", omtaler sentrale samfunnsverdier og viser til hvordan familien er i endring, og at mangfoldet av ulike familieformer har økt. Her kommer det blant annet frem at det skal utvises respekt for alle de forskjellige familieformene.

I kapittel 3, "Frivilligheten og familiene", legges det vekt på betydningen av frivillig arbeid rettet mot familiene, og hvordan arbeidet er med på å sikre frihet, mangfold og maktbalanse i samfunnet.

Kapittel 4, "Familieverntjenesten", gir en beskrivelse av familieverntjenesten. Her vektlegger og understreker meldingen blant annet viktigheten av arbeidet for forebygging av foreldrekonflikter. Det legges vekt på at parterapi og forebyggede arbeid, hjelp til familier med høyt konfliktnivå og familier med voldsproblematikk skal bli prioritert.

Kapittel 5, "Trygge familier og godt foreldreskap", omtaler programmer og kurs som støtter opp om foreldreferdigheter og som skal hjelpe foreldre som trenger støtte og veiledning. Tidlig hjelp og forebygging er et nøkkelord i dette kapitlet.

I kapittel 6, "Under og etter samliv – begge foreldre er likeverdige omsorgspersoner", understreker meldingen at foreldrene er de viktigste omsorgspersonene i barnas liv. Likestilt foreldreskap etter samlivsbrudd er et av temaene som belyses.

Kapittel 7, "Valgfrihet og fleksibilitet for barnefamiliene", omhandler overføringer til og permisjonsordninger for barnefamiliene. Det understrekes at regjeringen er opptatt av økt valgfrihet og fleksibilitet knyttet til den betalte foreldrepermisjonsordningen.

Kapittel 8, "Rammer rundt familiers valg", tar for seg de økonomiske rammene rundt familiers valg og tilpasning. Det blir lagt vekt på at foreldrenes situasjon har en direkte påvirkning på barn og unge. Barn som lever i fattigdom er et tema som belyses i dette kapitlet.

I kapittel 9, "Vold i nære relasjoner", gjennomgår meldingen de sentrale elementene i regjeringens arbeid mot vold i nære relasjoner. Dette er et tema regjeringen gir høy prioritet, da nyere studier viser at vold i nære relasjoner rammer en betydelig del av befolkningen i Norge.

Kapittel 10, "Demografiske utviklingstrekk", beskriver den demografiske utviklingen i Norge de siste årene. Regjeringen ønsker å utvikle en mangfoldig familiepolitikk som skal bidra til at unge tar valg om å stifte familie.

I kapittel 11, "Internasjonalt samarbeid om familiepolitikk", omtales og drøftes de viktige samarbeidsorganene for familiepolitikken.

Kapittel 12, "Økonomiske og administrative konsekvenser", er en kort oppsummering av familiemeldingen, hvor man løfter frem de økonomiske gevinstene av en god og helhetlig familiepolitikk.

Diskursteori

I mitt analysearbeid har jeg som mål å studere betydningen av familiebegrepet i familiemeldingen. En forutsetning for min oppgave er at det finnes en sammenheng mellom språk og virkelighet. I følge Jørgensen og Phillips (1999) vil dette alltid ligge til grunn i en diskursanalytisk tilgang, da man hever at vår tilgang til viten om verden alltid går gjennom språket og diskursive praksiser. I denne oppgaven vil det være selve språket i familiemeldingen som er i fokus, og hvordan språket konstruerer hvordan man forstår familiebegrepet.

Ifølge Jørgensen og Phillips (1999) forstås diskursive praksiser som ulike sosiale domener, slik som for eksempel religiøs diskurs eller naturvitenskapelig diskurs, hvor man innenfor de forskjellige diskursene vil ha forskjellige språkmønstre. Innenfor en religiøs diskurs vil man for eksempel kunne snakke om og forstå en naturkatastrofe som noe, forårsaket av en guddommelig kraft. I en naturvitenskapelig diskurs, vil naturkatastrofen gjerne beskrives på en annen måte, nemlig som en følge av naturlige årsaker. Både den naturvitenskapelige diskursen og den religiøse diskursen snakker begge om et fenomen (naturkatastrofen) som oppstår uavhengig av menneskers tanker eller språk, men de har to ulike måter å forstå og snakke om fenomenet på. Dette er et eksempel på at virkeligheten, slik mennesket kan erkjenne den, er språklig konstruert (Jørgensen og Phillips 1999).

Ved å rette fokus mot språket kan vi øke vår kunnskap om hvordan familieliv forstås innenfor den familiepolitiske diskursen. Foucaults diskursbegrep ligger til grunn for diskursteorien slik den er utviklet av Laclau og Mouffe. Derfor vil jeg redegjøre for Foucaults diskursbegrep før jeg går mer i detalj på Laclau og Mouffes diskursteori (Jørgensen og Phillips 1999).

Diskursbegrepet

Michel Foucault er opphavsmannen til den forståelsen vi i dag har av diskursbegrepet. Begrepet diskurs beskrives av mange forskjellige teoretikere på forskjellige måter, men

innenfor nesten alle diskursanalytiske retninger er Foucault en figur man forholder seg til. Det var Foucault som for alvor satte i gang diskursanalysen gjennom en rekke empiriske undersøkelser. I boken *Diskursens Orden* (1971) beskriver Foucault diskursbegrepet inngående. Dette er en svært omfattende bok, jeg har derfor valgt å ta utgangspunkt i Jørgensen og Phillips (1999) presentasjon av Foucaults diskursbegrep. Foucault definerer diskurs på denne måten:

”Vi vil kalde en gruppe af ytringer for diskurs i det omfang, de udgår fra den samme diskursive formation [...Diskursen] består af et begrænset antal ytringer, som man kan definere mulighedsbetingelserne for” (Foucault 1972, 117, Jørgensen og Phillips 1999, 22).

I tråd med Foucault forstår jeg diskurser som en bestemt måte å snakke om og forstå verden på. Sannheten er en diskursiv konstruksjon, hvor forskjellige kunnskapsregimer står i makt til å avgjøre hva som regnes for sant eller falskt. Altså vil hvilket kunnskapsregime man tilhører, hvor man står eller går, påvirke hva man ser, og hvordan man forstår det man ser. Foucault beskriver diskurs som de ytringer som danner et mønster som konstruerer virkeligheten på én måte fremfor en annen innenfor et domene (Jørgensen og Phillips 1999).

Diskursene fungerer ifølge Foucault som begrensninger, ettersom de begrenser hvilke uttalelser som kan regnes som meningsfulle innenfor et domene. Språket i seg selv har ubegrensede potensielle betydninger, men innenfor et domene vil det være enkelte utsagn eller meninger man ikke ville finne på å uttale. Diskursen setter dermed grenser for hva som i det hele tatt kan sies innenfor de forskjellige domenene (Foucault 1999, 8).

Foucaults diskursteori

Reglene som styrer hva som regnes som meningsfullt, utenkelig, sant eller falskt innenfor en diskurs, kaller Foucault mulighetsbetingelser. Ved at noe vinner frem som sant, begrenses antall mulige meningsfulle ytringer i en diskurs. Det var spesielt mulighetsbetingelsene innenfor bestemte tidsepoker Foucault var opptatt av å avdekke i sine diskursanalyser (Jørgensen og Phillips 1999).

Vi lever i et mangfoldig samfunn med et vell av kulturer og religioner som alle vil ha forskjellige virkelighetsoppfatninger. Hvordan man innenfor disse forskjellige grupper

mennesker ser på familieliv- og hvordan man organiserer og gjør foreldreskap, springer ut av den forståelsen man har av virkeligheten. Et eksempel på dette kan være hvordan familier i noen steder i verden er avhengige av barnas bidrag inn til familiens økonomi for å overleve. Forståelsen av hva et barn er, og hva barndom er, vil da bli farget av dette.

I følge Foucault (1971) vil det aldri være mulig å nå frem til en sannhet, da sannheten kun vil være representasjoner, skapt i diskursene. Et eksempel på dette kan være hvordan visse religiøse retninger setter begrensninger for hvilke familieformer som er akseptert. Enkelte troende vil hevde at ekteskapet mellom mann og kvinne skal være den dominerende samlivsformen, noe som setter grenser for andre alternative ordninger slik som heterofilt samboerskap eller homofilt partnerskap. Ettersom vi ikke kan nå frem til én ubestridelig sannhet, vil det være mer hensiktsmessig å analysere de prosesser i den aktuelle diskursen som fører til de rådende sannheter innenfor denne diskursen (Jørgensen & Phillips 1999, 24). Det er dette jeg vil gjøre i mitt prosjekt. Jeg vil undersøke -hva det vil si å være familie, og familiens funksjon i den familiepolitiske konteksten.

Foucault var også opptatt av forholdet mellom makt og kunnskap. I hans perspektiv anses ikke makt som noe noen bestemte individer eller grupper utøver over passive subjekter. Makten skal ikke forstås utelukkede som undertrykkende eller begrensende, men som en mulighetsbetingelse for det sosiale (Jørgensen og Phillips 1999). Som jeg var inne på tidligere i oppgaven, har synet på barn og barndom i stor grad endret seg etter at barnekonvensjonen ble vedtatt. Barns rett til medvirkning i saker som angår dem, har bidratt til at barn i økende grad har fått status som kompetente sosiale aktører, med kompetanse til å medvirke utformingen av eget liv. Dette er et eksempel på hvordan makten kan virke som en mulighetsbetingelse for det sosiale – barns stemme skal nå bli hørt.

Når man analyserer maktstrukturer, er det nødvendig å se på maktutøvelsens uttrykksform, hevder Foucault (1999). En måte å undersøke makt på er å lete etter det naturaliserte budskapet, eventuelt finne fram til det som er utelatt i diskursen. Det er disse naturaliserte, tause eller objektive budskap Foucault (1999, 9) omtaler som utelukkelsesprosedyrer. Utelukkelsesprosedyrene setter grenser for hva det er mulig å si, og får betydning for hva det kan tales om i den aktuelle diskursen.

Sagt på en annen måte dreier dette seg om hvordan det innenfor et bestemt domene finnes regler for hvordan man kan snakke om bestemte ting. Innenfor hver diskurs vil det ligge et sett med regler og koder, for hvordan man kan snakke, hvem som kan snakke, hva man kan si, når man kan uttale seg osv. På denne måten vil diskursen fungere som avgrensende i forhold til hva som kan sies i de ulike domenene (Jørgensen og Phillips 1999). I min analyse av familiemeldingen vil det være interessant å avdekke eventuelle naturaliserte budskap knyttet til familie og familieliv. Det vil si, lete etter budskap i meldingen som skrives frem som selvsagte, uten at det begrunnes nærmere.

Jeg vil også avdekke hva man i den familiepolitiske diskursen ikke skriver om familie, altså hva eller hvem som utelukkes fra teksten i meldingen når det skrives om familie og familieliv.

Styringsmentalitet

Foucault står som opphavsmann til begrepet styringsmentalitet, eller *governmentality* som er betegnelsen som brukes på engelsk. Foucault ser på styring som en samlebetegnelse for praksisen, teknikkene og prosedyrene som har som formål å forme, lede og påvirke menneskets atferd, slik at individene oppfatter at de oppnår sine mål (Hultqvist og Petersson 1996, 26).

I min analyse av familiebegrepet i den familiepolitiske diskursen, har jeg hatt med meg styringsmentalitet-begrepet i bakhodet undervegs i lesningen. Jeg har ikke brukt styringsmentalitet som et analytisk redskap i selve analysen, men som et perspektiv i diskusjonen av mine funn. Jeg anser styringsmentalitet som et nyttig perspektiv i diskusjonen, ettersom jeg mener at forståelsen av familie i den familiepolitiske diskursen, vil kunne ha en innvirkningskraft på hvordan individer i samfunnet legger i familiebegrepet. Tanken er at jeg på denne måten kan utforske hvordan meldingen kan sies å virke inn på hvordan familieliv gjøres.

Begrepet *governmentality* inneholder to typer teknologier; styrings- eller maktteknologier og selv- eller jeg-teknologier. Styrings- eller maktteknologien er rettet mot statens måte å lede, veilede eller styre individene. Selv- eller jeg-teknologien er rettet mot en styring av selvet,

hvordan vi oppfører oss og handler. Det dreier seg om atferd, handling og opptreden, og handler om vår selvledelse og selvregulering (Dean 2010).

Man kan si at det finnes et sett regler eller normer for vår adferd og handlinger, som fungerer som ideal for hva man som individ ønsker å oppnå. Sagt på en annen måte kan man si at vi som individer er et resultat av en ideologisk samfunnsoppfatning. Et eksempel på dette kan være hvordan kjernefamilien blir sett på som et ideal eller et forbilde i vår familiekultur, og blir på den måten et mål familiene streber for å oppnå. Etersom vi som individer er et resultat av de normer og regler vi vokser opp under, vil dette kunne føre til en forekomst av normalitet, da vi alle ønsker å oppnå et og samme ideal. (Dean 2010, 18).

Styringsmentalitet kan sees på som en form for innenfrastyring ved at det gripes inn i individets mentalitet, og på denne måten virker inn på individets subjektivitet. Det handler ikke om å utvise makt ved tvang eller sanksjoner. Denne maktformen handler snarere om å bruke oppmuntring, motivasjon og engasjement som redskap for å frembringe ønsket adferd hos den som styres. Det er en mildere og mer indirekte form for styring, som utøves gjennom idealer, veiledning og indirekte påvirkning av individer (Heggen og Engebretsen 2012). Idealene som løftes frem i meldingen knyttet til det å være familie, kan dermed sees på som en form for indirekte styring av samfunnets individer, da dette vil være idealer vi gjerne vil strebe etter å oppnå.

En særskilt form for styringsmentalitet er det Foucault omtaler som *biomakt*, denne maktformen retter seg mot individers velferd og levevilkår. Institusjoner, kalkulasjoner, risikovurdering og tilsyn er eksempler på redskap som brukes for å sikre befolkningens velferd og lykke (Heggen og Engebretsen 2012, 22).

For at staten skal kunne utøve sin biomakt trenger den ifølge Aakvaag (2008) kunnskap om befolkningen, og makt for å kunne iverksette eventuelle tiltak for å oppnå bedring i befolkningens velferd. Biomakt utøves altså ved at profesjoner og vitens-skapere produserer kunnskap om eventuelle feil eller mangler ved befolkningen (Aakvaag 2008, 318). Ved eksaminasjon kan legen, psykologen eller sosionomen, systematisk samle inn kunnskap om den enkelte, som plasserer individet i forhold til en norm eller et gjennomsnitt.

Familiemeldingen er et eksempel på hvordan denne kunnskapen om feil og mangler tilknyttet familie og familieliv, blir plukket opp, og brukt som grunnlag for å gjennomføre eventuelle tiltak for å bedre situasjonen for familiene, hvor familiene plasseres og vurderes ut i forhold til en norm, en idealfamilie.

Laclau og Mouffe

Laclau og Mouffe ser på diskurser som fullt ut konstituerende for vår sosiale verden, og skiller ikke mellom diskursive og ikke-diskursive praksiser, ettersom de hevder at alle praksiser er diskursive. I motsetning til Foucault hevder de at det eksisterer flere diskurser i samme tidsepoke som kjemper side om side om å få monopol på sannheten. Det som holdes for sannhet og virkelighet, er et resultat av diskursive kamper, hvor noen vinner frem og blir de rådende sannhetene vi kjenner i dag.

Noe av grunnen til at jeg anså Laclau og Mouffes teori som et anvendelig analytisk perspektiv i mitt prosjekt, var at det ville være interessant å avdekke eventuelle diskursive kamper innenfor den familiepolitiske diskursen (Jørgensen og Phillips 1999). Målet for analysen vil da være å avdekke eventuelle rådende sannheter, slik som for eksempel forståelsen av familien som den beste rammen rundt barns oppvekst, for så å se om det finnes eventuelle andre forståelser av den beste rammen for barns oppvekst, innenfor den familiepolitiske diskursen.

Laclau og Mouffes teori bygger på Saussures språkssystem. Det sosiale felt blir forstått som et vev av betydningsdannelser, hvor diskursene forsøker å fikserer tegnenes betydning ved å sette tegnene i et fast forhold til hverandre. På den måten vil et tegn få sin mening ved at det står i et bestemt forhold til andre tegn. Laclau og Mouffe hevder at det er et umulig prosjekt å fastsette et tegns betydning for alltid, fordi tegnenes betydning alltid vil være åpne for forandring. Formålet med Laclau og Mouffes diskursanalyse er å kartlegge *prosessen* hvor man innenfor den aktuelle diskursen *forsøker* å fastsette tegnenes betydning, slik at de til slutt oppfattes som naturlige (Jørgensen og Phillips 1999).

En forutsetning for å utfordre makten som stabiliserende faktor i diskursen, er at man ifølge Laclau og Mouffe igangsetter en diskursiv kamp og konfrontasjon. For å utfordre den rådende orden må man stille spørsmål ved det som blir tatt for gitt og løfte fram alternative

diskurser som sirkulerer i det diskursive felt. Det kan være utfordrende å stille spørsmålstegn ved det som blir tatt for gitt (Jørgensen og Phillips 1999, 43).

Et eksempel på dette kan være hvordan ekteskapet som samlivsform blir tatt for gitt og oppfattet som selvsagt. Det selvsagte er akseptert på en slik måte at vi ikke stiller spørsmålstegn ved, eller problematiserer dette. Man kan si at ekteskapet som samlivsform er blitt det vi kaller naturalisert. Ekteskapet har de siste årene mistet noe av sin selvsagte posisjon, men det er likevel for veldig mange gitt at de skal gifte seg. Man kan si at synet på ekteskap har etablert seg som en norm i samfunnet, og på den måten kan virke uforanderlig, ettersom man ikke vil stille spørsmålstegn ved den rådende orden.

Laclau og Mouffe (1985) mener at strukturen i språket fastsettes og endres gjennom menneskets løpende språkbruk. Diskurs forstås som en fastleggelse av betydning, og bestemmer de midlertidige strukturene i språket innenfor et bestemt domene. I likhet med Foucault hevder de at sannhet er historisk og kulturelt foranderlig og et resultat av et kulturelt arbeid, hvor behovet for å redusere mulige betydninger står sentralt. Virkeligheten kunne ha sett annerledes ut enn det den gjør i dag. Et eksempel på dette kan være hvordan synet på familieliv har endret seg gjennom tidene, slik jeg redegjorde for innledningsvis i kapittelet.

Laclau og Mouffe (1985) anser alt som diskursivt konstruert ved at verden får mening for oss gjennom hvordan vi snakker om den. Representasjonene våre av virkeligheten, eller hvordan vi snakker om den, får sin betydning gjennom diskursens forsøk på å fikse betydningen av tegnene (Laclau og Mouffe 1985). Begrepet «familie» kan for eksempel gi ulik mening i forskjellige diskurser og sosiale praksiser. I familiemeldingen er for eksempel begrepet familie nært knyttet til begrepene omsorg, trygghet og kjærlighet, mens man i andre domener eller kulturer vil kunne finne andre begreper som er med på å fikse betydningen av begrepet familie.

I mitt prosjekt er jeg på søken etter å utforske hvilken mening som blir tillagt begrepet familie i den familiepolitiske diskursen, og nettopp derfor vil Laclau og Mouffes diskursteorier være et nyttig analytisk perspektiv for mitt prosjekt. Det er ikke familien eller familielivet i seg selv jeg ønsker å studere i mitt prosjekt, men familie som en diskursiv konstruksjon i familiepolitiske diskursen. Ettersom familiemeldingen er et dokument der

meningskonstruksjoner om familien foregår, er den en godt egnet tekst for å analysere hvordan diskursen om familien konstrueres.

En måte å utforske hvilken mening som legges i familiebegrepet, er å se på familien som et meningssystem, hvor det i familiemeldingen foregår meningsbestemmelser for hvordan familier blir kategorisert, hvem som regnes som familie og mye mer. (Laclau og Mouffe 1985).

Den grunnleggende tesen hos diskursanalytikere er at diskurser produserer virkeligheten gjennom klassifiseringsprinsipper og kategorier (Aakvaag 2008). I familiemeldingen har de for eksempel delt inn de ulike familieformene i forskjellige kategorier, slik som "kjernefamilier", "fosterfamilier", "samiske familier" osv. Disse kategoriene, og hvilke familier som oppfyller "kravene" for å tilhøre de ulike kategoriene er ikke naturlig gitt, men skapt i diskursen. Disse meningsbestemmelsene er noe av det jeg har valgt å se nærmere på i min analyse av hva meldingen legger i familiebegrepet.

Her har jeg valgt å bruke Laclau og Mouffes nodalpunktsanalyse som analytisk verktøy for å avdekke hvilke meningsbestemmelser som ligger til grunn for hva man innenfor den familiepolitiske diskursen legger i begrepet familie, noe som også kan forklare hvorfor familien er inndelt i ulike kategorier i meldingen, hvem som regnes som familiemedlemmer, og hvilke familier som regnes som godt fungerende familier.

For å vise til hvordan jeg tar i bruk Laclau og Mouffes diskursteori i mitt analysearbeid, vil jeg redegjøre for begrepene *moment*, *element* og *nodalpunkt*, som er sentrale begreper i deres diskursteori. Det er særlig disse begrepene jeg tar i bruk som redskap i analysen av familiebegrepet i familiemeldingen.

Alle tegn som befinner seg innenfor en diskurs kaller Laclau og Mouffe for *momenter*. Hvert enkelt moments betydning er bestemt av relasjonene de har til hverandre, og deres betydning blir holdt fast ved at de er forskjellige fra hverandre på bestemte måter (Jørgensen og Phillips 1999).

Elementer er de tegn hvis betydning ikke er fastsatt og er dermed flertydige tegn. Diskursen etableres rundt noen sentrale momenter som Laclau og Mouffe kaller nodalpunkt.

Nodalpunktene i diskursen er tomme tegn, som får sin betydning gjennom de andre tegnene

de knyttes til (Jørgensen og Phillips 1999). I mitt prosjekt anser jeg *familien* som et nodalpunkt, et tomt tegn som får sin betydning gjennom at det knyttes til andre tegn, slik som omsorg, trygghet, fellesskap.

Jørgensen og Phillips (1999) bruker et eksempel fra legevitenskapen for å forklare dette, her er "kroppen" nodalpunktet. Andre tegn, slik som for eksempel "skalpell" og "symptomer," får sin betydning ved at de er relaterte til nodalpunktet "kroppen" i diskursen. (Jørgensen og Phillips 1999, 37).

Uten nodalpunkter som "far", "mor", "barn", "omsorg", "intimitet" og "kjærlighet" ville for eksempel ikke den moderne kjernefamilien slik vi kjenner den kunne eksistert. Ved at tegnene er entydig fastlagt som moment gjennom relasjonene til hverandre, utelukker man alle de andre betydninger, og mulige måter tegnene kunne være relatert til hverandre på. Alle de mulighetene diskursen utelukker kaller Laclau og Mouffe for *det diskursive felt*. Diskursen forsøker på denne måten å skape en entydighet, og fungerer derfor som en reduksjon av muligheter (Jørgensen og Phillips 1999, 37).

I min analyse vil jeg se på hvilke tegn som har fått fastsatt sin betydning i forhold til nodalpunktet familie, for på den måten å kunne avdekke hva diskursen utelukker i forhold til familiebegrepet, og som dermed kan sies å havne i det diskursive felt. Jeg har valgt å utvide Laclau og Mouffes forståelse av momenter til også å kunne være tegn sammensatt av flere ord, slik som for eksempel "beste ramme rundt barns oppvekst". Jeg regner dette som et moment, ettersom det er med på å bygge opp under hvilken mening man innenfor den familiepolitiske diskursen tillegger begrepet familie.

Laclau og Mouffes diskursbegrep omfatter ikke bare språket, men alle sosiale praksiser, og alle sosiale fenomener. På samme måte som språkets struktur aldri er helt fastlagt, ser de også på samfunn og identitet som foranderlige størrelser, hvor en betydning aldri kan fastsettes for alltid (Jørgensen og Phillips 1999). Analysen vil derfor ikke innebære å avdekke den objektive virkelighet, da dette vil være et umulig prosjekt å gjennomføre. Målet for analysen vil være å finne ut av *hvordan* virkeligheten skapes slik at den *oppleves* som en objektiv sannhet. I min analyse av familiemeldingen utforsker jeg hvordan teksten fremstiller noen forestillinger om familie og familieliv, slik at det *oppleves* som en objektiv sannhet. Når jeg skriver at noe oppleves som en objektiv sannhet, vil jeg understreke at dette ikke betyr at

dette *er* en objektiv sannhet om familie eller familieliv i den familiepolitiske diskursen, men at teksten er formulert på en slik måte at leseren kan oppfatte det som en selvfølgelighet.

Når en diskurs vinner frem og fremstår som en objektiv sannhet, er dette i følge Laclau og Mouffe som følge av diskursive kamper, hvor noen representasjoner vinner frem og blir hegemoniske. Dette for eksempel ved at andre betydninger blir utelatt. I familiemeldingen kan det for eksempel virke som at visse sosiale ordninger blir utelatt, ettersom den legger føringer for hvem som regnes for å være familiemedlemmer, hva det innebærer og være familie, og hva som regnes å være de beste oppvekstvilkårene for barn. At familien er den beste rammen for barns oppvekst kan være et eksempel på en representasjon av familien, som kan sies å ha vunnet frem og blitt hegemonisk. Hegemoni ses på som en diskursiv overflate, hvor noe fremstår som objektivt. De objektive sannhetene og gruppene vi finner i samfunnet, er ifølge Laclau og Mouffes diskursteori skapt gjennom politiske diskursive prosesser eller kamper (Jørgensen og Phillips 1999, 44).

Slik jeg tolker det, kan man se på familien som en konstruksjon skapt gjennom diskursive prosesser. De diskursive prosessene, hvilke naturaliserte forståelser av familien som løftes frem i meldingen, og som gjør at vi forstår familie som en selvfølgelig diskurs vil være utgangspunktet for min analyse. For eksempel er det gjerne en selvsagt tanke for de fleste av oss at familie sees på som et livslangt prosjekt. Skaffer man seg barn, så skal man ta vare på dette barnet, og det skal gjerne mye til for at man bryter kontakten med familiemedlemmer. Det kan være utfordrende å stille spørsmålstegn ved det som oppleves som objektive sannheter, nettopp fordi det oppleves så riktig og naturlig for de fleste. Målet ved å analysere dette nærmere vil ikke være å finne eventuelle feil, eller finne bedre løsninger, men heller å se på hvilke prosesser som bidrar til at vi opplever for eksempel familien, som en objektiv og selvfølgelig gruppe i samfunnet.

Jørgensen og Phillips (1999) bruker eksempelet om hvordan man forstår barn som en egendefinert gruppe i samfunnet, og hvordan den har etablert seg som en selvfølgelig diskurs i det fysiske rom. På samme måte kan vi se på familien som en gruppe i samfunnet. Familien konstrueres ikke bare gjennom språkbruk, men også som en gruppe i det fysiske rom. Vi har familiepark, familiebil, familiefilmer, familievernkontor og familierabatter som alle er en del av samfunnets diskurs om familier. Vi er så vant til at familie oppleves som en gruppe med sine egenartede egenskaper og behov, at vi opplever den som en selvfølgelighet.

Analyseprosessen

I oppstartfasen av prosjektet begynte jeg analysearbeidet med å lese gjennom hele dokumentet. Jeg noterte meg de tanker jeg gjorde meg underveis i lesingen, slik som for eksempel meldingens tendens til å fremstille familien på en idylliserende måte, eller måten meldingen har fokus på forebyggende arbeid rettet mot familier. Jeg ble også oppmerksom på hvordan familien blir delt opp i ulike kategorier i meldingen. Kapitlene som viste seg å være mest relevante i forhold til mitt tema –hvordan familiebegrepet konstrueres, var kapittel 1, ”En familiepolitikk for fremtiden”, kapittel 2, ”Familiene bygger samfunnet”, og kapittel 5, ”Trygge familier og godt foreldreskap”.

Som en metodisk tilnærming til lesing av mitt datamateriale valgte jeg tidlig å la meg inspirere av Laclau og Mouffes diskursteori. Etersom jeg i utgangspunktet var nysgjerrig på hva meldingen legger i begrepet familie, og hvordan det skrives om familie i meldingen, anså jeg nodalpunktsanalyse som et nyttig analyseredskap for meg å bruke i lesingen av familiemeldingen. Det er viktig å understreke at jeg også har hatt styringsmentalitetperspektivet (Dean 2010) med meg underveis i lesningen av mitt materiale, selv om jeg aktivt har brukt dette som et analytisk redskap i analysen.

Familie som nodalpunkt

I første del av analysen ønsket jeg å se nærmere på hvordan meldingen definerer familiebegrepet. Det vises til en definisjon av familien i meldingen, og det var denne definisjonen jeg valgte å studere nærmere, for å finne ut hvem som inkluderes og hvem som eventuelt ekskluderes fra familiebegrepet. For å gjøre dette valgte jeg å bruke *familie* som nodalpunkt, og noterte meg de ulike tegnene som ble brukt for å gi familiebegrepet mening i definisjonen. Disse tegnene består ikke bare av enkeltstående ord, men også tegn sammensatt av flere ord, slik som for eksempel felles husstand. Her regnes da *felles husstand* som *et* tegn, eller *moment* som jeg velger å kalle det i analysen.

Familiekategorier

Jeg ønsket også å avdekke hvordan familiemeldingen kategoriserer familier, da det innenfor diskursteorien er en grunnleggende tese at diskurser produserer virkeligheten gjennom klassifiseringsprinsipper og kategorier (Aakvaag 2008). Disse kategoriene er ikke naturlig gitt, men skapt i diskursen, og er derfor interessante å se nærmere på. Jeg syntes det var interessant at ulike familieformer deles inn i ulike kategorier i meldingen, derfor valgte jeg å utforske dette nærmere.

Familieformer

I den første delen av analysen av hvordan familier kategoriseres, ønsket jeg å avdekke hvilke ulike *familieformer* som beskrives i meldingen, og hvordan disse ulike familieformene er forskjellige fra hverandre. Jeg valgte å ta utgangspunkt i "kjernefamilier" og "stjernefamilier", som begge nevnes under en og samme overskrift, noe som gjorde meg nysgjerrig. Blir disse to familieformene regnes som en og samme familieform, ettersom de begge blir beskrevet under en overskrift? Her valgte jeg å bruke kjernefamilien og stjernefamilien som nodalpunkt, og noterte ned de momentene som var med på å gi disse nodalpunktene mening. Formålet med analysen var å avdekke hvilken mening meldingen legger i kjernefamilie og stjernefamilie, og hvilke familier som havner under disse kategoriene.

Ved å avdekke disse kategoriene ble jeg oppmerksom på at enslige forsørgere og foreldre med delt omsorg for barn ikke blir beskrevet under egne overskrifter, slik som de andre familieformene. De nevnes derimot under overskriften kjernefamilier og stjernefamilier.

I arbeidet med analysen av de ulike familieformene fikk jeg et inntrykk av at familiemeldingen på et vis kan sies å favorisere familier bestående av to omsorgspersoner, uavhengig om de har barn sammen, hver for seg, har adoptert eller er fosterfamilier. De familier som ikke har sin egen kategori i familiemeldingen, er de familier bestående av kun en omsorgsperson, slik som *enslige forsørgere* og *foreldre med delt omsorg for barn*. Derfor valgte jeg å utforske dette nærmere.

Ekteskap og samboerskap som ideal

Etter hvert som jeg jobbet med hvordan familieformene presenteres i meldingen, ble jeg oppmerksom på hvordan familier med to omsorgspersoner ble løftet frem som en selvfølgelig del av familien. Jeg ble dermed nysgjerrig på hvordan det skrives om ekteskap, samboerskap og enslige i meldingen. Jeg valgte her å se på hvordan begrepene ekteskap og samliv ble brukt i forhold til familiebegrepet. Videre valgte jeg å se på hvilke begreper som knyttes opp mot det å være enslige og aleneboende i meldingen.

Som et bakteppe undervegs i analysen av ekteskap, samboerskap, enslige og aleneboende la jeg noe mer vekt på Foucaults governmentality begrep. Jeg har ikke aktivt brukt denne teorien som metode, men det er viktig å understreke at jeg har hatt styringsmenalitet-perspektivet i bakhodet undervegs i analysen.

Fremstillingen av familien i meldingen

Konfliktforebygging er et sentralt tema i meldingen, noe som viser til at et familieliv kan romme nettopp det, konflikter. I arbeidet med å undersøke familiebegrepet nærmere, ble jeg oppmerksom på hvor mange positivt ladede ord som brukes i beskrivelsen av hva en familie er, og hva et familieliv innebærer. I denne delen av analysen valgte jeg å se på de egenskaper meldingen kan sies å tillegge familien.

I analysen av hvilke egenskaper som knyttes til familiebegrepet, valgte jeg å se på egenskapene som momenter for hva det vil si å være familie. Disse momentene kan være enkeltstående ord, slik som "trygghet" "omsorg" eller "fellesskap", men det kan også være tegn sammensatt av flere ord, slik som for eksempel "beste ramme rundt barns oppvekst". I analysen valgte jeg å se på disse egenskapene som momenter, som er med på å gi en forståelse av hvordan meldingen fremstiller familie og familieliv.

I prosessen med å utforske hvilke egenskaper en familie har, ble jeg oppmerksom på hvordan meldingen flere steder fremstiller familien på en idylliserende måte, noe som gjorde at jeg ønsket å utforske dette litt nærmere. For å undersøke dette nærmere valgte jeg å lete etter de naturaliserte, eller selvfølgeliggjorte budskapene i teksten. Eksempel på et naturalisert budskap kan være hvordan meldingen skriver at familien er den beste til å ivareta følelsesmessige behov.

Analyse

Verdien av å studere betydning i kontekst står sentralt i diskursanalysen. Utgangspunktet for mitt analysearbeid er diskursteorien. Det innebærer å lese teksten i familiemeldingen med et spesielt blikk, hvor jeg blant annet leter etter hegemoniske diskurser i teksten. Målet for analysen er å utforske hvordan familiebegrepet konstrueres, det vil si; hvilke begreper som knyttes til familiebegrepet og hvilken mening som legges i familiebegrepet. Jeg vil starte med å se nærmere på hvordan begrepet *familie* defineres i familiemeldingen.

Familie som nodalpunkt i definisjonen av familie

I boks 2.1 på side 16 i familiemeldingen vises det til en generell definisjon av hva en familie er:

Familie kan defineres som de personer som *deler husstand*. Familierelasjoner kan også avgrenses til *biologisk/genetisk* tilknytning, hvor familiemedlemmene deler arvemasse (DNA). Et familiemedlem kan også være en person man *juridisk* er forbundet med, f.eks. gjennom ekteskap eller adopsjon. Ut over disse kriteriene har familien også en *psykologisk avgrensning*, uavhengig av husstand, gener eller lover¹ (St. meld. nr. 24, 16, min uthevning).

Dette er kun én måte man kan definere familie på, og definisjonen fremstår for meg som relativt vag. Dette mener jeg fordi det i de tre første setningene av definisjonen legges vekt på hvordan man *kan* definere familie. Når man sier at noe *kan* defineres på denne måten, åpner man for at det finnes flere mulige måter å definere familie på.

I den familiepolitiske diskursen regner jeg ordet "familie" for å være det privilegerte tegnet, heretter kalt nodalpunkt, som andre ord får sin betydning i forhold til. Som nevnt i metodedelen kaller Laclau og Mouffe de tegnene som er med på å gi nodalpunktet mening for momenter.

¹ 1 Kilde: Mehlsen, C. (2015): «Familiens betydning» i Bureauet/Dagbladet Information, Faktalink.dk, januar 2015

I definisjonen av familie regner jeg disse tegnene for å være med på å gi nodalpunktet familie mening:

- felles husstand,
- biologi/genetikk,
- juridisk forbindelse (heretter beskrevet som lover)
- psykologisk avgrensning

Ettersom dette er tegn som er med på å fylle ordet familie med mening regner jeg disse tegnene som momenter for nodalpunktet familie i den familiepolitiske diskursen.

Siden det i definisjonen står at familie *kan* defineres som de personer som deler husstand og gener, eller at man *kan* være juridisk forbundet, kan det ikke sies at disse begrepene er *entydig* forbundet med begrepet familie, da formuleringen åpner for andre mulige måter å definere familie på. Men selv om ordene "husstand" "gener" og "lover" ikke nødvendigvis er entydig bundet sammen med hva det vil si å være familie, brukes de her for å gi nodalpunktet familie mening, og kan slik jeg tolker det, regnes som momenter (Jørgensen & Phillips 1999:36).

Momentet Husstand

I den første setningen i sitatet står det at en familie kan defineres som de personer som deler husstand. Ettersom tegnet felles husstand er det første momentet som nevnes, kan det oppfattes som at felles husstand er det tegnet som tillegges mest vekt i definisjonen av familie. På den andre siden ekskluderes ikke de familier som ikke deler husstand fullstendig fra diskursen, ettersom det står at familie kan defineres på denne måten, noe som åpner for andre måter å gjøre familie på.

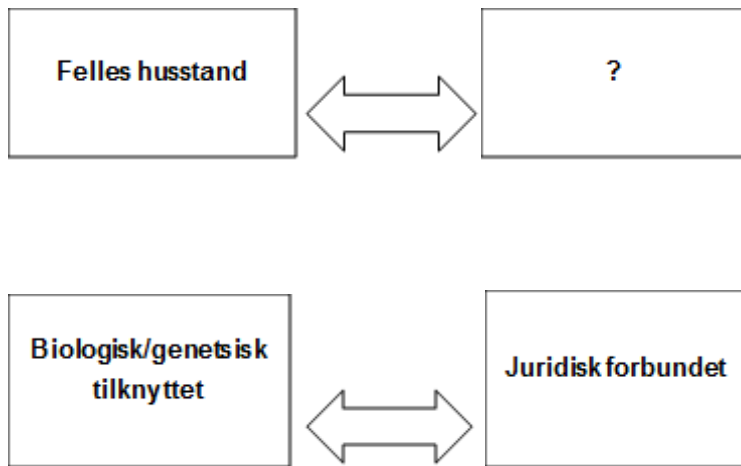
Når tegnet *felles husstand* ordnes, og får sin betydning i forhold til nodalpunktet familie, utelukkes de som familier som ikke har felles husstand fra tegnet familie. I den familiepolitiske diskursen regnes felles husstand som noe som er med på å definere hva en familie er. Tegnet *felles husstand* bidrar dermed til å skyve familier som ikke deler husstand ut i det diskursive felt. Felles husstand er i denne definisjonen et moment som gir familie mening, og bidrar dermed til å utelukke de familier som ikke deler husstand fra definisjonen.

En fremgangsmåte for å undersøke makt, er ifølge Foucault (1999) å lete etter det naturaliserte budskapet i diskursen, det vil si, det som blir tatt for gitt. En annen måte å

undersøke makt på kan være å avdekke det teksten utelukker. Felles husstand kan i denne definisjonen tolkes som et naturalisert budskap, ettersom det blir brukt som en måte å definere hva en familie er. Det kan dermed virke som at det blir tatt for gitt at de personer som deler husstand er familie. Momentet felles husstand blir bundet til nodalpunktet familie, uten at de familier som ikke deler husstand nevnes i definisjonen. Felles husstand kan derfor forstås som en selvfølgelig del av det å være familie. Foreldre som skiller lag vil i mange tilfeller ha delt omsorg for barna, hvor bare én av foreldrene er bostedsforelder. Forestillingen om at familie og felles husstand går hånd i hånd kan derfor bli problematisk i noen sammenhenger.

Biologisk/genetisk tilknytning og juridisk forbindelse

Videre står det i definisjon av familie som familiemeldingen viser til, at "Familielasjoner kan også avgrenses til biologisk/genetisk tilknytning, hvor familiemedlemmene deler arvemasse". På lik linje med felles husstand *kan* altså familielasjoner avgrenses til biologisk/genetisk tilknytning. Videre i definisjonen står det at "Et familiemedlem kan også være en person man juridisk er forbundet med, f.eks. gjennom ekteskap eller adopsjon". Familielasjonene *kan* altså på den ene siden begrenses til biologisk/genetisk tilknytning, samtidig som det i definisjonen står at man på den andre siden også kan være juridisk forbundet. På denne måten uttrykker meldingen at man ikke nødvendigvis trenger å være biologisk/genetisk tilknyttet for å være familie, ettersom de familier som er juridisk forbundet også blir nevnt i definisjonen av familie. Hadde de i definisjonen brukt begrepet husstand på samme måte som biologi og juridisk forbindelse, ville det stått noe sånt som at "personer som deler felles husstand kan være familie. På den andre siden kan familier også være fordelt over flere husständer". I figuren på neste side har jeg illustrert hvordan jeg mener momentet husstand på en måte blir stående alene i definisjonene av familie.

Som illustrert i figuren, uttrykkes det ikke i definisjonen at personer som ikke bor i en felles husstand kan være familie.

Psykologisk avgrensning

I definisjonens siste setning står det "*Ut over disse kriteriene har familien også en psykologisk avgrensning, uavhengig av husstand, gener eller lover*". I motsetning til husstand, biologi/gener og lover som *kan* definere hvem som er familie, står det her at familien *har* en psykologisk avgrensning. Dette kan gi et inntrykk av at det er den psykologiske avgrensningen som veier tyngst når man skal definere hva en familie er, hvem som regnes for å være i familierelasjoner med hverandre, og hvem som regnes som familiemedlemmer.

Når det avslutningsvis i definisjonen står at den *psykologiske avgrensningen* gjelder uavhengig av husstand, gener og lover fremstår den *psykologiske avgrensningen* som det mest sentrale momentet i definisjonen av hva en familie er. Med *psykologisk avgrensning* som det sentrale momentet, åpnes det opp for at familie kan tolkes individuelt. Det kan for eksempel være vanskelig for en utenforstående å vite om noen har en psykologisk tilknytning som tilsier at de har et familiært bånd. Dette vil gjerne hver enkelt familie vite best selv.

I definisjonen av hva en familie er brukes altså felles husstand, biologisk tilknytning og juridisk tilknytning som mulige måter å definere hvem som er familie. Siden felles husstand er én av de mulige måtene å definere familie på, bidrar dette til å utelukke de familier som ikke deles husstand fra familiebegrepet. Siden det avslutningsvis i definisjonen kan tolkes som at det er den psykologiske avgrensningen som veier tyngst, kan man ikke si at familier som ikke deler husstand skyves fullstendig ut fra diskursen.

En kategorisering av ulike familieformer

Som nevnt i teorikapittelet, er den grunnleggende tesen hos diskursanalytikere at diskurser produserer virkeligheten gjennom klassifiseringsprinsipper og kategorier (Aakvaag 2008). I kapittel 2, under overskriften "Mangfoldige familier" på side 19 beskriver familiemeldingen hvordan vi i Norge har mange forskjellige samlivs –og familieformer. De ulike familieformene blir presentert og beskrives under hver sin overskrift. Jeg anser måten familiemeldingen deler inn familiene i forskjellige familieformer som en måte å kategorisere familiene på. De familieformene som nevnes og gis hver sin overskrift er:

- Kjernefamilier og stjernefamilier
- Familier med Funksjonsnedsettelse
- Familier som adopterer
- Samiske familier
- Fosterfamilier
- Familier med status som nasjonale minoriteter
- Regnbuefamilier
- Familier med innvandrerbakgrunn

Enslige forsørgere og foreldre med delt omsorg for sine barn har ikke sin egen overskrift i meldingen. Dermed kan man si at enslige forsørgere og foreldre med delt omsorg for sine barn, ikke kategoriseres som en egen familieform på like linje med de andre familieformene som blir presentert i dette kapittelet i familiemeldingen. Jeg vil videre i denne analysen vise til flere funn som bygger opp under denne påstanden.

Kjernefamilien og stjernefamilien

Under overskriften "kjernefamilier og stjernefamilier" finnes det ingen spesifikk beskrivelse av hva man legger i begrepet kjernefamilie. Men i begynnelsen av avsnittet står det følgende:

I Norge vokser de fleste barn opp med begge *biologiske foreldre*. Tre av fire barn *bor sammen med både mor og far* (St. meld.nr. 24, 19, min utheving).

Momentene som her er med på å gi *kjernefamilien* mening, er

- biologi (biologiske foreldre)
- felles husstand (barn som bor både med mor og far)

Dette vil si at likekjønnede par med felles barn ikke havner innunder kategorien kjernefamilie, da de havner inn under kategorien *regnbuefamilier*, hvilket er en av familieformene som blir presentert i meldingen. Det understrekes også at barna bor med sine *biologiske* foreldre. Familier som har adoptert barn eller forsterfamilier havner dermed også utenfor kategorien kjernefamilie i familiemeldingen, ettersom de har fått sine egne kategorier; *Fosterfamilier* og *familier som adopterer*. Kjernefamilien rommer altså de par av to forskjellige kjønn, som deler husstand og har felles barn.

Videre i avsnittet under overskriften «kjernefamilier og stjernefamilier» står det følgende:

Mange familier lever imidlertid i delte hushold med stefamilier, mine, dine og våre barn. Noen forskere har gitt disse familievariasjonene ett nytt navn: stjernefamilier² (St. meld. nr. 24, 19).

Momenter som er med på å gi stjernefamilien mening i teksten er etter min tolkning:

- Delt hushold
- Stefamilier
- Mine, dine og våre barn (ikke nødvendigvis biologisk tilknyttet).

En stjernefamilie er man altså først når en enslig forsørger, eller foreldre med delt omsorg for barn, går inn i et nytt samboerforhold med en partner som enten har barn, eller ikke har barn. Stjernefamilien blir ikke definert som det samme som kjernefamilien, ettersom det her også er snakk om ikke-biologiske familierelasjoner. Allikevel havner stjernefamilier og kjernefamilier under en og samme overskrift. Jeg tolker dette som at stjernefamilien og kjernefamilien i meldingen, blir regnet som likeverdige familieformer. Noe av grunnen til dette kan være at stjernefamiliens struktur, nærmest er identisk med kjernefamiliens struktur, siden den består av to omsorgspersoner av samme kjønn, og med barn, som lever i en felles husstand. At familien består av to omsorgspersoner virker å være avgjørende for at de skal kunne defineres som kjernefamilier eller stjernefamilier.

² Andersen, U. C. (2013): «Fra kjernefamilie til stjernefamilie», i: Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red): Å være sammen. Intimitetens nye kulturelle vilkår. Akademika forlag

Enslige forsørgere

Enslige forsørgere *nevnes* under overskriften "kjernefamilier og stjernefamilier", men mitt inntrykk er at de ikke defineres som verken stjernefamilie eller kjernefamilie i teksten. Som jeg viste til i forrige avsnitt er man først en stjernefamilie når foreldre inngår i nytt samboerskap, og hvor man lever i felles hushold med stefamilier.

Videre under overskriften "kjernefamilier og stjernefamilier" på side 19 følger blant annet dette avsnittet:

Familiebegrepet må i dag knyttes til *mer* enn kjernefamilien³. Det innebærer at familiepolitiske tiltak må tilpasses det eksisterende familiemangfoldet, bl.a. er det lagt til rette for at *enslige forsørgere* skal kunne ivareta omsorgen for barna sine (St. meld. nr. 24: 19, min utheving).

Her kommer det frem at familiebegrepet må knyttes til *mer* enn kjernefamilien, for så å vise til at det skal legges til rette for at *enslige forsørgere* skal kunne ivareta omsorgen for barna sine. Enslige forsørgere omtales her som noe *mer* enn kjernefamilien, altså noe annet. Dette underbygger mitt inntrykk av at enslige forsørgere og deres barn ikke regnes som kjernefamilier i den familiepolitiske diskursen.

Enslige forsørgere skiller seg fra kjernefamiliens konstruksjon ved at de ikke består av to omsorgspersoner. Man kan ikke si at enslige forsørgere havner helt utenfor familiediskursen ettersom de blir omtalt i teksten under "kjernefamilier og stjernefamilier". Men enslige forsørgere får ikke fastsatt en betydning som egen familieform på lik linje med de andre familieformene, og får på denne måten heller ikke like stor prioritet som de andre familieformene. Jeg anser derfor enslige forsørgere og deres barn som et element, ettersom tegnet enslige forsørgere ikke får en fastsatt betydning som en egen familieform på lik linje med de andre familieformene, da de omtales som noe *mer* en kjernefamilie i familiemeldingen.

Det kan sies at enslige forsørgere haver innenfor diskursen ettersom de nevnes under overskriften "kjernefamilie og stjernefamilie". På den andre siden havner de delvis utenfor

³ Familiebegrepet ble avgrenset slik av Regjeringen Bondevik II i St.meld. nr. 29 (2002–2003) Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap: «Familien omfatter ektepar med og uten barn, samboere med og uten barn, homofile partnere med og uten barn, aleneforeldre som bor sammen med barn, samværsforeldre, familier med fosterbarn og enslige, aleneboende. Etter skilsmisser og samlivsbrudd oppstår nye familiekonstellasjoner med særkullsbarn og fellesbarn.»

diskursen, ettersom de verken defineres som stjernefamilie eller kjernefamilie i teksten, eller har en egen overskrift på lik linje med de andre familieformene som presenteres i meldingen. Når det står at *familiebegrepet må i dag knyttes til mer enn kjernefamilien*, kan dette leses på den måten at kjernefamilien blir sett på som den mest naturlige familieformen, som andre familieformer blir sammenlignet med.

Hadde enslige forsørgere og deres barn blitt omtalt som en egen familieform ved å for eksempel kalle de *eneforsørgerfamilier*, og gitt dem en egen overskrift på lik linje med de andre familieformene som blir representert i meldingen, hadde de fått fastsatt sin betydning som en egen familieform. Jeg har derfor valgt å bruke termen *eneforsørgerfamilier* når jeg snakker om enslige forsørgere videre i oppgaven.

Foreldre med delt omsorg for barna

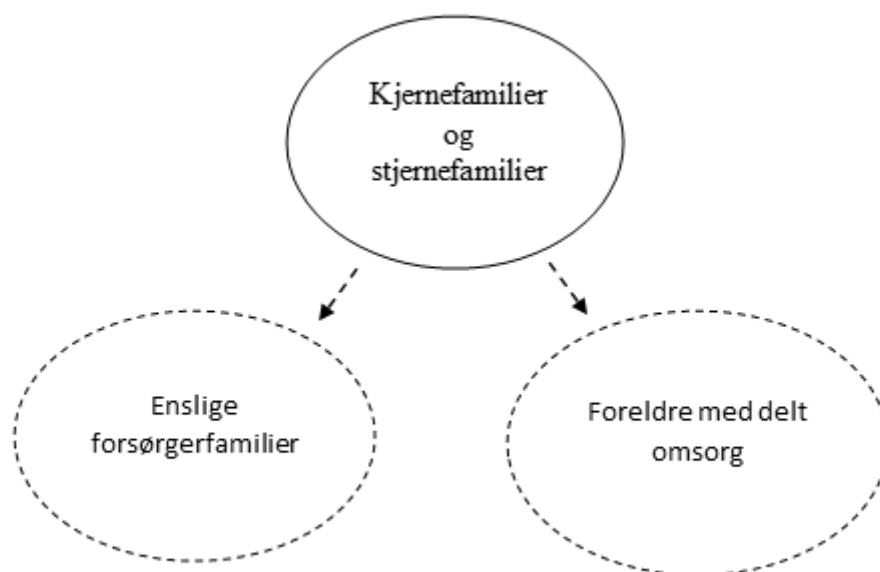
Videre under overskriften "kjernefamilier og stjernefamilier" står det følgende om foreldre med delt omsorg for barna:

Etter samlivsbrudd er det vanlig at begge foreldre beholder omfattende kontakt med barna gjennom samværsordninger og ferier. (...) Det skal utvises respekt for de ulike familie- og samlivsformene uten at dette går på akkord med barnas eller de voksnes lovfestede rettigheter (St. meld. nr. 24, 19).

Foreldre med delt omsorg for barna er også en familieform som ikke er viet sin egen overskrift, og kan på den måten ikke sies å bli kategorisert som en egen familieform på lik linje med de andre familieformene som beskrives i familiemeldingen. På samme måte som *eneforsørgerfamilier*, regner jeg også *foreldre med delt omsorg for barna* som et element, ettersom de ikke har fått fastsatt sin betydning som en egen familieform, med sin egen overskrift. Jeg har valgt å kalle foreldre med delt omsorg for barn for *delomsorgsfamilier*, og vil bruke denne termen videre i oppgaven. Et interessant spørsmål er da: Hvorfor blir ikke *eneforsørgerfamilier* og *delomsorgsfamilier* omtalt for seg selv på lik linje med de andre familieformene i meldingen?

Som vist i sitatet på forrige side nevnes *eneforsørgerfamilier* og *delomsorgsfamilier* under overskriften "kjernefamilie og stjernefamilie", selv om de ikke defineres som verken kjernefamilie eller stjernefamilie i teksten. Det står derimot at *det skal utvises respekt for de*

ulike familie- og samlivsformene, dermed kan man si at foreldre med delt omsorg for barna anses som en familieform i meldingen. Denne formuleringen gir en forståelse av at det i familiemeldingen utvises aksept for at familier er ulike. Ettersom foreldre med delt omsorg for barna her blir referert til som en familieform, havner de ikke helt utenfor familiediskursen. Følgende modell kan illustrere forholdet mellom kjernefamilier/stjernefamilier, eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier.

Eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier nevnes under overskriften "kjernefamilier og stjernefamilier", uten at de blir tildelt sine egne overskrifter i meldingen. De får heller ikke tildelt sin egen tittel på lik linje med de andre familieformene, noe som er grunnen til at jeg har valgt å kalle dem eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier. Som vist i modellen, kan eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier sies å være familieformer som er underordnet kjernefamilien og stjernefamilien som følge av dette.

[Ekteskap og samboerskap som ideal?](#)

Ettersom både enslige forsørgere og foreldre med delt ansvar for barna kan sies å være elementer, uten fastsatt betydning som en familieform på lik linje med for eksempel kjernefamilier og stjernefamilier, kan det virkesom at familiemeldingen idealiserer familieformer bestående av *par* som omsorgsgivere for barna i en felles husstand. Dette

inntrykket får jeg fordi det i meldingen kan virke som at familier bestående av to omsorgspersoner, er en forestilling som blir løftet frem som noe selvsagt knyttet til familiebegrepet. Som jeg viste til i forrige del av analysen blir eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier ikke inkludert i familiebegrepet på lik linje med familier bestående av par. De tildeles en underordnet og perifer plass i familiediskursen. Denne tendensen kommer også frem andre steder i meldingen. I kapittel 2, i tredje avsnitt, på side 15, får vi en beskrivelse av hva familie er. Avsnittet starter på følgende måte:

Familiene er mer enn ekteskap, samliv og oppvekst. Familier er generasjoner, slekt, kultur, tradisjon og økonomisk fellesskap (...) (St. meld. nr. 24, 15).

Meldingen tar i bruk tegnene *ekteskap*, *samliv* og *oppvekst* som en introduksjon til hva familien er. Det kan dermed tolkes som at disse tre tegnene blir ansett som en selvfølgelig del av det å være familie. *Ekteskap*, *samliv* og *oppvekst* har fått fastsatt sin betydning i forhold til familiebegrepet, og kan etter min tolking regnes som momenter. Når det står at familie er noe *mer* enn ekteskap, samliv og oppvekst kan man som leser få inntrykk av at disse tre tegnene nærmest er en grunnleggende eller obligatorisk bestanddel av familien. Dermed kan disse tre momentene sees på som grunnpilarene for familien, to omsorgspersoner (ekteskap, samliv) med barn (oppvekst), så kommer dette *mer* i tillegg til disse. Dette styrker mitt inntrykk av at familier som ikke består av to omsorgspersoner kan regnes som elementer, ettersom de ikke har fått fastsatt sin betydning til familiebegrepet, på den måten som ekteskap og samliv har fått fastsatt sin betydning. Familier bestående av en omsorgsperson får dermed en underordnet og perifer posisjon i familiediskursen.

Familier bestående av en omsorgsperson knyttes til familiebegrepet noen steder i familiemeldingen, mens andre steder kan det nesten virke som om de blir utelukket fra familiebegrepet. Siden det er lagt vekt på *ekteskap* og *samliv* kan det virke som at disse sees på som selvfølgelige og naturaliserte tegn knyttet til det å være familie. I avsnittet jeg viste til tidligere i analysen på side 8, står det at *det skal utvises respekt for de ulike familie – og samlivsformene*. Under overskriften "Kjernefamilie og generasjoner" på side 16 står det litt om familiens historie i det Norske samfunnet, hvor det blant annet legges vekt på at *kjernefamilien har vært stabil som rådende familieform*. Under tredje avsnitt kommer det frem at vår familiekultur ikke alltid fremstår som naturlig for personer fra land med andre familiekulturer, og at:

Det er en utfordring for samfunnet å legge til rette for at ulike familieformer skal kunne fungere i en norsk sammenheng⁴ (St. meld. nr. 24, 16).

Som jeg var inne på i forrige avsnitt, står det i familiemeldingen at det skal utvises respekt for de ulike familieformene. I dette sitatet kan det imidlertid tolkes som at meldingen anser noen familieformer som lettere å legge til rette for enn andre, ettersom det står at det er en utfordring å legge til rette for alle familieformer. Dette kan forstås som at noen familieformer løftes frem som mer egnede enn andre i familiemeldingen. Det står imidlertid ikke noe om hvilke familieformer det kan være utfordrende å legge til rette for i norsk sammenheng, annet enn at det her er snakk om familier fra land med en annen familiekultur. Kanskje er det da storfamilier med flere generasjoner som bor under samme tak, det i teksten henvises til som utfordrende å legge til rette for.

Ettersom det kommer frem i teksten at kjernefamilien har vært den rådende familieformen i vårt samfunn, kan det tenkes at familieformer, slik som stor familier med flere generasjoner i samme husstand, skiller seg for mye fra kjernefamiliens konstruksjon. Dette bidrar til å gi et inntrykk av at kjernefamilien som konstruksjon, bestående av omsorgspersoner og barn, sees på som et ideal i meldingen. Kjernefamilien og dens konstruksjon løftes på denne måten frem som et ideal, eller et "forbilde" i vår familiekultur. Kan man ikke kopiere denne familiekonstruksjonen, faller man litt utenfor, ettersom det kommer frem i teksten, at det vil være vanskelig å legge til rette for ulike familieformer.

At det å leve sammen i et samboerskap eller ekteskap sees på som den mest ideelle familieformen, kommer også frem andre steder i meldingen. På side 21 under overskriften "flere aleneboende", defineres personer som regnes som enslige på følgende måte:

Enslige er personer som ikke er registrert som gift eller i partnerskap i offentlige registre og omfatter alle som ikke er gift eller samboende. (St. meld. nr. 24, 21)

⁴ Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) understreket i møte med Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet der temaet var familiepolitikk, den viktige balansen mellom individet i familien og familien som kollektivt system. Det innebærer at individets rettigheter slik det er nedfelt i norsk lov og internasjonale konvensjoner, ikke kan reduseres eller bortfalle hverken i eller i forhold til familien som et kollektivt system. STL framhevet at god informasjon om nasjonale lover og regler er viktige for alle tros- og livssynssamfunn som møter sine medlemmer i veiledning og rådgivning.

Ut ifra sitatet over tolker jeg det som at enslige ifølge meldingen også kan omfatte enslige forsørgere og foreldre med delt omsorg for barn, ettersom det *omfatter alle som ikke er gift eller samboende*.

I fjerde avsnitt på side 22 under overskriften «flere aleneboende» står det følgende:

Aleneboende opplever oftere ensomhet enn personer som er gift eller samboende⁵. Dette gjelder i alle aldersgrupper, og for begge kjønn. Å ha en partner beskytter i noen grad mot ensomhet, og aleneboende har større risiko for å mangle tilgang på støtte og sosial kontakt (St. meld. nr. 24, 22)

I dette sitatet løftes det å være i et samboerskap eller gift, frem som en beskyttende faktor mot det å føle seg ensom. Ettersom det står at dette gjelder aleneboende, er jeg usikker på om jeg her kan trekke enslige forsørge og foreldre med delt omsorg for barn inn i dette. Dette ettersom enslige forsørgere og foreldre med delt omsorg for sine barn strengt tatt ikke kan sies å være aleneboende, ettersom de deler husstand med sine barn. Dessuten vil det å ha barn kunne være et springbrett til sosial kontakt, gjennom for eksempel foreldremøter eller deltakelse på sosiale aktiviteter som barna tar del i. Det som er interessant er at det står at aleneboende oftere opplever ensomhet enn personer som er *gift* eller *samboende*. På denne måten kan det sies at ekteskap og samboerskap løftes frem som en fordel, og den mest ideelle bosituasjonen.

I første avsnitt på side 22, under overskriften «flere aleneboende» vises det til statistisk analyse av aleneboernes levekår:

Rapporten Aleneboendes levekår presenterte den første statistiske analysen av vesentlige områder i aleneboendes hverdagsliv.⁶ Den understreker at aleneboende er en uensartet befolkningsgruppe. Generelt skåret aleneboere noe lavere enn befolkningen ellers på sentrale levekårsindikatorer som inntektsutvikling, helse, sosial og politisk deltakelse, sosial kontakt og yrkesdeltakelse (St. meld. nr. 24, 22)

At det i meldingen vises til statistikker som påpeker hvilke negative følger det kan ha å være aleneboende, gir et inntrykk av en forståelse av samboerskap og ekteskap som en mer ideell

⁵ Hansen, T. og Slagsvold, B. (2012b): «The age and subjective well-being paradox revisited : a multidimensional perspective». Norsk Epidemiologi. Vol. 22.

⁶ Mørk, E. (red.) (2006): Aleneboendes levekår. Statistiske analyser, nr. 81, Statistisk sentralbyrå.

livssituasjon. Dette fordi det vises til at personer som ikke bor alene, altså gifte eller samboende, vil ha større sjans for å skåre høyere på mange områder, enn aleneboende. Under overskriften samliv og foreldreskap i kapittel 5 i meldingen, står det noe om hvordan regjeringen vil legge til rette for at flere barn og foreldre skal ha et stabilt og godt familieliv. En form for tilrettelegging og arbeid mot et godt familieliv er tilbud om samlivskurs. Under overskriften samlivskurs står det blant annet at:

Det overordnede formålet med det samlivsfremmende og forebyggende familiearbeidet er å hjelpe familier til å leve bedre sammen, forbygge samlivskonflikter og hindre familieoppløsning. Velfungerende og stabile samliv er viktige i et folkehelseperspektiv. Samlivskonflikter og samlivsbrudd kan ha store negative helsemessige, psykologiske og sosiale konsekvenser (St. meld. nr. 24, 67)

Samlivskursene skal forebygge samlivskonflikter og hindre familieoppløsning. Poenget mitt her er at dette forebyggende arbeidet gir en forståelse av at parforholdet er noe som skal ivaretas, og på den måten kan sies å bli sett på som den foretrukne familiesituasjonen. Dette mener jeg bygger opp under min tolkning av at ekteskap og samboerskap blir ansett som det mest ideelle i den familiepolitiske diskursen. Når samboere eller ektefeller velger å skille lag, skrives dette frem som en *familieoppløsning*, som er et begrep jeg vil hevde er veldig negativt ladet. Dette fordi det fremstiller familier som ikke er bestående av samboere eller ektefeller, som oppløste familier. Videre i sitatet trekkes det pararel mellom stabile samliv og folkehelsen, hvor følgelig et samlivsbrudd vil kunne ha store negative helsemessige konsekvenser. Når det legges vekt på de negative følgene et samlivsbrudd kan ha, slik som det gjøres i meldingen, mener jeg dette viser til en forståelse av at familier bestående av samboere eller ektefeller blir regnet som det mest ideelle i den familiepolitiske diskursen.

I denne delen av analysen ser vi at meldingen kan sies å fremstille familier bestående av to omsorgspersoner som de mest ideelle familieformene. Ekteskap og samboerskap blir løftet frem som naturlige bestanddeler av det å være familie, og brudd i samboerforhold og ekteskap vil føre til familieoppløsninger. Samlet sett gir dette et inntrykk av at meldingen idealiserer ekteskap og samboerskap som del av familielivet.

Idyllisk fremstilling av familien

Jeg ble tidlig i analysen oppmerksom på hvordan familiemeldingen skriver om familien på en nærmest idyllisk måte, dette til tross for at konfliktforebygging er et sentralt tema i meldingen, noe som tyder på at familien ikke alltid nødvendigvis vil være et idyllisk sted å være. Målet for denne delen av analysen vil være å se nærmere på hvordan familiemeldingen skriver om familien, og hvilke egenskaper en familie ifølge meldingen har. Jeg velger å se på egenskapene som tillegges familien som momenter, som er med på å fylle familiebegrepet mening. I kapittel 1 "En familiepolitikk for fremtiden" og kapittel 2 "Familien bygger samfunnet", som denne delen av analysen er basert på, står det en del om hvilke egenskaper en familie ifølge meldingen har.

Selve innledningen av familiemeldingen, kapittel 1, side 7, starter på følgende måte:

Regjeringens politiske plattform understreker familiens betydning som samfunnets sterkeste og mest grunnleggende sosiale fellesskap (St. meld. nr. 24, 7).

I dette sitatet regner jeg familiens rolle som "grunnleggende sosialt fellesskap" for å være et moment, ettersom det er med på å fylle familiebegrepet med mening.

Ettersom familiemeldingen innledes med en beskrivelse av familiens betydning "som samfunnets sterkeste og mest grunnleggende sosiale fellesskap", kan denne beskrivelsen av familien sies å få en ekstra tyngde. Når man leser at familien er det *sterkeste* sosiale fellesskap, får jeg et inntrykk av familien som noe nesten uovervinnelig – et fellesskap som aldri brister. Dette gir et inntrykk av familien som noe vakkert og idyllisk, og det kan tolkes som at man er avhengig av å være del av en familie for å kunne ta del i det sosiale fellesskapet.

Familien blir også omtalt som et sosialt fellesskap andre steder i meldingen. I et utdrag fra kapittel to "Familiene bygger samfunnet", står det at:

Å tilhøre en familie innebærer *forpliktelse for et fellesskap*. I familiene knyttes *tette bånd som varer livet ut*, mellom individer og på tvers av generasjoner og biologi (St. meld. nr. 24, 15, min utheving).

Det legges her vekt på at man som et familiemedlem har en *forpliktelse* for et fellesskap. Det står ikke noe videre om hva som legges i dette, men det gir et inntrykk av familien

som én enhet eller et fellesskap, hvor man som familiemedlem vil være forpliktet til å ta vare på dette fellesskapet. Dette gir en forståelse av at familiene er grupper som skal holde sammen. Ut ifra måten teksten er formulert på, kan virke som om det å tilhøre en familie fører til en forpliktelse for et fellesskap for alle individer som tilhører en familie. Hva så med de som velger å ikke være aktivt del av familiens fellesskap? Er de da ikke å regne som familie?

Når det står at det i familiene "knyttes tette bånd som varer livet ut", tolker jeg dette som en forståelse av at familiære relasjoner varer livet ut, i alle familier. Ut ifra hvordan det skrives om familiære relasjoner, fremstilles livslange familiære relasjoner som et nærmest naturalisert budskap i forståelsen av hva det innebærer å være familie. Familien løftes frem som en gruppe individer som alltid vil være der for hverandre. Slik vil det kanskje være for mange familier, men ikke for alle.

Det er for eksempel ikke uvanlig at samboerforhold eller ekteskap bryter opp, eller at foreldre svikter i omsorgsrollen, og mister kontakt med sine barn. Det kan også utvikles dysfunksjonelle familierelasjoner, som fører til at man velger å bryte kontakten med sin familie, for eksempel kan barn ønske å bryte kontakten med sine foreldre. Meldingen kan sies å legge vekt på familiens positive egenskaper, selv om dette ikke nødvendigvis er egenskaper alle familier vil kjenne seg igjen i.

I andre avsnitt i kapittel to "Familiene bygger samfunnet" står det følgende om hva det innebærer å ha en godt fungerende familie:

En familie gir *tilhørighet, nærhet og fellesskap*, og barn opplever *trygghet og omsorg* i en godt fungerende familie (St. meld. nr. 24, 15, min utheving).

Tegn som i dette sitatet er med på å fylle nodalpunktet familie med mening er:

- tilhørighet
- nærhet
- fellesskap
- trygghet
- omsorg

Det står at en familie *gir*, og ikke *kan gi*, tilhørighet, nærhet og omsorg, dermed kan man si at disse tegnene kan regnes som momenter for familiebegrepet i den familiepolitiske diskursen.

Det samme kan sies om tegnene *trygghet* og *omsorg*, men her skiller det mellom familier generelt, og den godt fungerende familien, da det står at "barn opplever trygghet og omsorg i en godt fungerende familie". Momentene *trygghet* og *omsorg* får dermed en fastsatt betydning i forhold til den "godt fungerende familien", dette er for øvrig det eneste stedet det refereres til den godt fungerende familien i meldingen.

Familien generelt forstås som et sted for tilhørighet, nærhet og fellesskap. Ut i fra hvordan det er formulert i meldingen, kan det virke som at denne representasjonen av familie fungerer som en diskursiv overflate i den familiepolitiske diskursen. Laclau og Mouffe omtaler den diskursive overflaten i diskursen for hegemoni (Jørgensen og Phillips 1999, 44). Grunnen til at jeg mener dette fungerer som et hegemoni, er fordi egenskapene til familien skrives frem på en sånn måte at de virker å regnes som selvsagte egenskaper en familie har, eller i hvert fall burde ha.

En familie rommer altså ifølge meldingen mange positive egenskaper, noe som er med på å bygge opp under mitt inntrykk av at familien skrives frem på en idylliserende måte. At meldingen kan sies å fremstille familien på en idylliserende måte kommer frem flere steder i meldingen. I tredje avsnitt i innledningen av familiemeldingen, kapittel 1, side 7, står det at

Kjærlighet, omsorg og materiell trygghet er kjerneverdier i familiene. Familiene er de beste til å ivareta følelsesmessige behov, samt utvikle barn og unges ferdigheter i å bygge relasjoner.

Der hvor familien svikter, har barn og unge rett på rett hjelp til rett tid (St. meld. nr. 24, 7, min utheving).

I dette avsnittet ser vi at *kjærlighet, omsorg og trygghet* er tegn som er med på å fylle begrepet familie med mening, og kan dermed regnes som momenter. Tidligere viste jeg til hvordan tegnene trygghet og omsorg ble satt i sammenheng med den godt fungerende familien. Men vi ser her, at dette er tegn som blir brukt for også å gi familiene (generelt) mening. At *kjærlighet, omsorg og materiell trygghet* løftes frem som kjerneverdier i familiene bidrar etter mitt skjønn, til fremstillingen av familien som noe vakkert og idyllisk.

Familien tillegges også egenskaper som i varetagere av følelsesmessige behov og utvikler av barns sosiale ferdigheter. Det står også at familien er den beste til å gjøre dette, noe som også er en positivt ladet fremstilling av familien. På den andre siden kommer det også frem

at "der hvor familien svikter, har barn og unge rett på rett hjelp til rett tid". Det anerkjennes dermed at familien kan svikte i rollen som familie. Ettersom det står at barn og unge har rett på hjelp der hvor familiene svikter, kan familiens egenskaper som kjærlig, omsorgsfull og trygg, sees på som egenskaper en familie må ha for at de skal kunne være familie.

Selv om det anerkjennes at familien kan svikte i rollen som i varetager av følelsesmessige behov og utvikler av barns sosiale ferdigheter, skrives familien frem som den *beste* til å gjøre dette. I måten det er formulert på kan det virke som om de her snakker om familien i entall, som om alle familier er like. Dette gir et inntrykk av at familien som den beste i varetager av følelsesmessige behov, og den beste til å utvikle barns sosiale ferdigheter har vunnet frem som en selvfølgelig forståelse av familien i den familiepolitiske diskursen. Dette hevder jeg fordi det står at familien *er den beste* til å gjøre disse oppgavene, og ikke at familien *kan* være den beste til å gjøre dette.

Videre i andre avsnitt i kapittel 2 "Familiene bygger samfunnet" står det at:

At familien er den beste rammen rundt barns oppvekst er generasjoners erfaringer, uavhengig av verdier, kultur og religion⁷ (St. meld. nr. 24, 15, min utheving).

Slik det står formulert kan det tolkes som at familien som den beste rammen rundt barns oppvekst, er en entydig og universell forståelse av hva en familie er. Dette kan gi et inntrykk av at familien som ramme rundt barns oppvekst, sees på som noe utelukkende positivt for barna. I slutten av sitatet står det at man deler synet på familien som den beste rammen rundt barns oppvekst uavhengig av verdier, kultur og religion. Vi lever i et pluralistisk samfunn med ulike kulturer, livssyn og levesett. Er det da mulig å snakke om såkalte universelle verdier?

Måten detter er formulert viser til en selvsagt forståelse av hva en familie er, den er den beste rammen rundt barns oppvekst. Men er den alltid det? I meldingen kan vi også lese at familien ikke alltid vil være den beste rammen rundt barns oppvekt. Likevel er ikke dette et perspektiv av familien som kommer frem i beskrivelsen av hva en familie er i meldingen.

⁷ «Recognizing that the family, as the natural and fundamental group unit of society, has the primary responsibility for the nurturing and protection of children and that children, for the full and harmonious development of their personality, should grow up in a family environment and in atmosphere of happiness, love and understanding.» FN i en resolusjon om familiepolitikk: E/CN.5/2014/L5.

I kapittel 9 "Vold i nære relasjoner" på side 107 i familiemeldingen kommer det frem at "Det anslås at rundt 25 prosent av vold i familieforhold blir anmeldt til politiet. Politiet mottok totalt 3 075 (...) anmeldelser i 2014". Det antas altså at over 12000 personer ble utsatt for vold i familieforhold i Norge i 2014. Videre viser meldingen til en intervjuundersøkelse gjennomført av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Undersøkelsen rettet seg mot 16- og 17 åringers volds- og overgrepserfaringer, og belyste bl.a. vold fra foresatte, omsorgssvikt og vold mellom foresatte. I undersøkelsen rapporterte 1 av 10 ungdommer at de hadde blitt utsatt for noen form for fysisk vold fra foresatte. 6% rapporterte om psykisk vold fra foresatte, og 8,5% rapporterte om en eller flere typer omsorgssvikt. Disse tallene viser at familien som ramme rundt barns oppvekst, ikke nødvendigvis alltid er den beste. Hvorfor uttrykkes det da så entydig at familien er den beste rammen for barns oppvekst?

Ettersom meldingen på den ene siden legger vekt på at familien er den beste rammen for barns oppvekst, samtidig som den anerkjenner at ikke alle familier er det, kan det tenkes at det er familien som institusjon som regnes å være den beste rammen for barnas oppvekst. Har ikke barnet selv en familie som fungerer som en god nok ramme for barnets utvikling, blir barnet gjerne plassert i en annen familie, som kan gi gode rammebetingelser for deres oppvekst og utvikling.

I denne delen av analysen har jeg vist hvordan jeg mener meldingen kan sies å fremstille familien på en enhetlig og idyllisk måte. Familien fremstilles som samfunnets sterkeste sosiale fellesskap, et fellesskap som varer livet ut, og som aldri brister. Man får også en forståelse av familien er noe universelt -kjærlig, trygt og godt, og den beste rammen rundt barns oppvekst.

Diskusjon

[Eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier skyves ut i periferien](#)

Analyseresultatene mine viser at eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier delvis skyves ut i periferien i familiediskursen. Eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier havner litt utenfor familiebegrepet, blant annet fordi felles husstand blir brukt som en mulig måte å definere hvem som er familie. Foreldre som har delt omsorg for sine barn vil ikke bo sammen som én

samlet enhet, i én felles husstand, og nevnes dermed ikke i definisjonen av hva en familie er. De havner også i en underordnet posisjon i forhold til kjernefamilien og stjernefamilien, noe som bidrar til at de ikke blir ansett som egendefinerte familieformer i meldingen. Videre viser analysen at ekteskap og samboerskap løftes frem som den ideelle bestanddelen i familien, noe som bidrar til at eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier tildeles en underordnet og perifer plass i den familiepolitiske diskursen. Jeg vil nå drøfte resultatene fra analysen i lys av de teoretiske perspektivene jeg viste til innledningsvis, og i lys av annen forskning om familien.

Mange familier i dagens samfunn bor ikke sammen i en felles husstand, som følge av for eksempel skilsmisser eller samlivsbrudd. Likevel blir felles husstand brukt som en mulig måte å definere familie på i meldingen. Sørhaug (1992) definerer familie som et iboende mentalt bilde hos hvert enkelt familiemedlem. Familiemedlemmenes mentale bilde av familien, vil ifølge Sørhaug (1992) romme de personer man anser som sin kjernefamilie, og dannes uavhengig av hvordan familien er organisert. Med denne forståelsen av familie, kan familien sees på som en samlet familie, hvor alle er del av familien, selv om de er fordelt over flere husstander, slik som delomsorgsfamilier gjerne vil være. Dette fant også Irene Levin (1994) i sin undersøkelse, når hun fikk barn i norske stefamilier til å tegne familien sin. Barna tegnet da to hus, med seg selv i begge husene. Dette viser hvordan vi tidlig lærer å tenke på familie som noe tilknyttet hushold. Samtidig problematiserer dette hvordan en felles husstand sees på som en måte å definere familie på, da mange barn vokser opp med familier tilknyttet mer enn en felles husstand. Undersøkelsen til Levin (1994) viser at barna fortsatt ser familien som en enhet, selv om ikke alle familiemedlemmene bor sammen i et og samme hus.

Når felles husstand blir brukt som en måte å definere familie på, vitner det om en at den tradisjonelle forståelsen av familien, som bor sammen som en enhet, under et og samme tak, lever videre i den familiepolitiske diskursen. I boken til Ellingsæter og Leira (2012), kan vi lese om hvordan familier i dag rommer noe mer enn den tradisjonelle kjernefamilien og dens struktur. Å fremstille familier som bor sammen under et og samme tak som FAMILIE, vil kunne få diskursive følger for de familiene som bor i flere husstander, i den forstand at det vil kunne virke inn på hvordan de tenker om seg selv som familie. Betyr dette at men er en splittet familie om ikke alle i familien bor sammen? Min tanke er at familie fint kan defineres ut fra biologi, juridisk tilknytning og sist men ikke minst psykologisk avgrensning, og at begrepet hushold i vårt samfunn ikke lenger er egnet for å avgrense hvem som er familie, ettersom dette er med på å ekskludere delomsorgsfamilier fra familiebegrepet.

Ettersom vi har mange forskjellige måter å gjøre familie på, har noen forskere begynt å benytte seg av begrepet familiepraksiser for å kunne analysere familier (Silva & Smart 1999). Ettersom jeg ikke analyserer hvordan familier gjør familieliv, er ikke dette et egnet begrep for meg å bruke. Men denne måten å forstå familie og familieliv på, åpner for en forståelse for at familier er ulike, og noe som ikke kan la seg definere på en objektiv måte. Tanken er at det er det familiene *gjør* som er avgjørende for hva en familie er, ettersom familiene praktiserer familielivet på ulike måter. Med denne forståelsen av familie, har ikke felles husstand noen betydning for hvem som er familie, ettersom fokuset er rettet mot hvordan familielivet gjøres, uavhengig av hvor mange omsorgspersoner familien består av eller om de bor sammen.

Dette perspektivet åpner også for forståelsen av at hvert enkelt individ kan definere hvem som regnes for familie, noe som bidrar til at også delomsorgsfamilier kan sees på som én og samme familie, selv om de ikke bor sammen.

Den norske sosialantropologen Signe Howell (2006) bygger videre på denne gjøre-forståelsen av familien, og bruker begrepet "to kin", som viser til at familie er noe som må utøves, eller gjøres. Ifølge Howell finnes det ulike måter å gjøre familie på, noe hun beskriver som "to kin by nature, to kin by nurture, to kin by law". Å gjøre familie omhandler altså å gjøre slektskap gjennom biologisk tilknytning, gjennom omsorg og gjennom lovverk, slik som ekteskap. Denne forståelsen åpner opp for å se på familie som noe som kan gjøres, uten at man trenger å bo sammen i et felles hus, ettersom man kan være både biologisk tilknyttet og tilknyttet gjennom omsorg, selv om man ikke bor sammen. Ser man familie på denne måten, trenger man heller ikke å ta utgangspunkt i allerede definerte familiestrukturer, slik som for eksempel kjernefamilie eller stjernefamilie, som er familieformer som omtales i familiemeldingen. På denne måten kan også familier bestående av en omsorgsperson bli inkludert i familiebegrepet.

Hvordan hver enkelt person definerer familie vil være individuelt ettersom vi har mange forskjellige familieformer og måter å gjøre familie på. Man kan også ha ulike oppfatninger om hvem man regner som familie. Både steforeldre, stesøsken eller nære venner kan bli regnet som del av familie for den enkelte. Det kan dermed vanskelig la seg gjøre å hevde at familie er det samme for alle, noe som gjør det utfordrende å definere familiebegrepet.

Som jeg viste til i analysen, avrundes familiemeldingens definisjon av familie med at det er den psykologiske avgrensningen som veier tyngst i definisjonen av hva en familie er. Levin (1994) hevder at det vil være opp til hvert enkelt individ å avgjøre hvem som er familie. Familien blir dermed et resultat av individenes egne oppfatninger av hvem man regner som familie. Kanskje er det nettopp derfor det i definisjonen legges vekt på hvordan familien *kan* defineres, da dette gir større rom for egen tolkning for hvert enkelt individ. Tar vi utgangspunkt i den psykologiske avgrensningen alene, kan alle former for familie bli regnet for å være familie, være seg om de har en eller to omsorgspersoner, om de bor sammen, eller hver for seg.

Som jeg viste til i analysen blir eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier i meldingen underordnet kjernefamilien og stjernefamilien. Knytter vi Howells (2006) begrep "to kin by nurture" inn her, kunne også eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier blitt ansett som stjernefamilier. Med Howells (2006) teori til grunn, kan foreldrene ha en partner som regnes som familie av familiemedlemmene, selv om de ikke bor sammen i samme hus. Dette fordi det ifølge Howell, er det familiemedlemmene *gjør* som familie, som er avgjørende for hvem man anser som familie. At eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier med dette perspektiv kunne ha blitt definert som en stjernefamilie er en ting. På den andre siden viser analysen av familiemeldingen at eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier ikke blir skrevet frem som egendefinerte familieformer, på lik linje med de andre de andre familieformene som blir presentert i meldingen. Dette kan gi et inntrykk av at familier bestående av en omsorgsperson er mangelfulle på et eller annet vis. Men hvorfor det?

Ulvik (2007) og Lidèn (2000) hevder at kjernefamilien fremstår som den ideologiske koden for hva en familie bør være, til tross for samfunnets mange varianter av familieformer. Levin (1994) skriver om hvordan kjernefamilien løftes frem som en overordnet familiemodell eller et forbilde for andre familieformer. Når da eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier blir underordnet kjernefamilier og stjernefamilier i familiemeldingen, dette kan tyde på at kjernefamilien anses som et ideal.

Fremstillingen av familier bestående av to omsorgspersoner som et ideal, kan sies å være en form for oppmuntrende styring (Dean 2010), siden det vil kunne ha diskursive følger for hvordan man snakker og tenker om familier bestående av en omsorgsperson. Foreldre i familier som bor alene med barn vil kunne føle seg som mangelfulle eller mindre vellykkede

familier som følge av at kjernefamiliens struktur blir sett på som den ideelle.

Eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier fremstår på en måte som avvikende, eller mangelfulle familier, til tross for at dette er familieformer som er mer og mer vanlig i vårt samfunn.

Randi Kjeldstad og Anne Skevik (2004, fra Ellingsæter & Leira, 2004) skriver at det i mange sammenhenger kan være fruktbart å se på enslige forsørgere som en livsfase fremfor å kategorisere dem som en egen familieform. Dette fordi livsfasebegrepet viser til at det er snakk om noe midlertidig og noe som kan forandres. Det kan se ut som at man i den familiepolitiske diskursen deler denne forståelsen, og ser på disse familieformene som midlertidige livsfaser. Dette kan ha den diskursive virkningen at foreldre som bor alene med barn føler seg mislykket som omsorgsperson, eller føler at de har et mangelfullt liv eller familieliv, siden idealet for familien er familier bestående av to omsorgspersoner. Som følge av dette vil kanskje foreldre i eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier strebe etter å kunne kopiere kjernefamiliens struktur. Å fremstille kjernefamiliens struktur som et ideal kan dermed sees på som en form for oppmuntrende styring (Dean 2010).

For at eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier skal kunne kopiere kjernefamiliens struktur, avhenger det av at foreldrene finner seg en ny samboer. Om det nå er slik, at kjernefamilien blir sett på som et ideal for hva disse familieformene bør være, gir dette et inntrykk av eneforsørgerfamilier og delomsorgsfamilier som midlertidige livsfaser, og ikke egendefinerte familieformer.

De er på vei mot å bli den komplette familien – stjernefamilien – som har en struktur nesten helt lik kjernefamilien. Den tradisjonelle forståelsen av hva familie er, kan dermed sies å være uendret. En familie skal ut ifra idealet i familiemeldingen, bestå av to omsorgspersoner og barn. Å være enslig forsørger eller ha delt omsorg for barn (uten å ha funnet seg en ny partner) blir med dette bare en midlertidig løsning, ettersom idealet for en komplett familie består av to omsorgspersoner. Dette fører meg videre til neste del av drøftingen.

Samboerskap og ekteskap idealiseres

Som diskutert i forrige kapittel løftes kjernefamiliens struktur, bestående av to omsorgspersoner, frem som et ideal i meldingen. Dette er med på å underbygge min påstand om at ekteskap og samboerskap kan sies å bli idealisert i den familiepolitiske diskursen.

Analysen av familiemeldingen har vist at ekteskap og samliv blir skrevet frem som en grunnleggende bestanddel og en selvfølgelig del av det å være familie. Mine analyseresultater viste også at meldingen anser brudd i samboerskap og ekteskap for å være familieoppløsende, og at tilværelsen som enslig blir regnet som en uheldig situasjon for den enkelte. Samlet sett gir dette et inntrykk av at meldingen idealiserer ekteskap og samboerskap som del av familielivet. Jeg vil nå drøfte resultatene fra analysen i lys av styringsmentalitets-begrepet, og i lys av annen forskning om familien. Jeg vil her blant annet drøfte hvordan ekteskap og samboerskap ikke bare blir idealisert i forhold til det å være familie, men også som en mer ideell situasjon for befolkningen generelt. Jeg vil også diskutere hvordan tilbud om samlivskurs gir signaler om at man som foreldre og samfunnsborgere burde jobbe for ivareta parforholdet, da dette legges frem som noe som vil gagne både samfunnet og individene selv.

For å drøfte de funnene jeg presenterte i analysen har jeg valgt å la meg inspirere av styringsmentalitets-begrepet (Dean 2010). Jeg mener det er viktig å se på hvordan ekteskap og samboerskap blir ansett som det mest ideelle for samfunnets individer, ettersom det sier noe om hvilke normer og idealer som er rådende i vårt samfunn, nemlig at vi som mennesker har det bedre når vi er to.

Enslige forsørgere og foreldre som har delt omsorg for barn, regnes som enslige i den familiepolitiske diskursen. Jeg ser på det som problematisk at enslige forsørgere og foreldre med delt omsorg for barn blir beskrevet som enslige, ettersom de ikke bor alene, men sammen med ett eller flere barn. Søker man opp synonymer til begrepet ”enslig” finner man ord som ensom, alene, og asosial. Å bruke begrepet enslig i forbindelse med det å være en familie bestående av en omsorgsperson blir, etter min mening, å pålegge disse familieformene en negativ egenskap de ikke nødvendigvis har. Derfor mener jeg eneforsørgerfamilie og delomsorgsfamilie er bedre egnede betegnelser å bruke når vi skal snakke om familier bestående av én omsorgsperson.

I beskrivelsen av aleneboernes levevilkår i meldingen, refereres det til statistikker som viser hvilke følger det kan ha å være aleneboende. Når staten tar i bruk statistikker for å tilegne seg kunnskap om aleneboere, kan man si at dette er en form for styringsmentalitet. Begrepet biomakt blir her relevant, da dette viser til en overvåkning av individenes velferd og levevilkår (Heggen og Engebretsen 2012, 22).

Når det i meldingen legges vekt på hvilke negative konsekvenser det kan ha å være aleneboende, forstår jeg dette som en måte å fremstille tilværelsen som aleneboende som mindre heldig situasjon for individene. Det kommer blant annet frem at en følge av å være aleneboende vil kunne føre til både økte private, og offentlige kostnader. Å være aleneboende blir dermed fremstilt som en negativ konsekvens, for både individene selv og for samfunnet, og vil etter min mening kunne virke inn på individenes eget ønske om å etablere et samboerskap eller ekteskap.

Begrepet styringsmentalitet viser hvordan individer blant annet blir styrt gjennom normer og idealer, og dermed påvirker våre handlinger og valg i livet (Dean 2010, 18). Som jeg var inne på i analysen, tolker jeg aleneboende for å være de personer som bor alene uten barn. Selv om mitt prosjekt går ut på å analysere familiebegrepet, er det allikevel interessant å se på hvordan meldingen fremstiller samliv og ekteskap som idealet for samfunnets individer.

Jeg tenker at fremstillingen av ekteskap og samboerskap som et ideal for alle individer, er relevant, ettersom de rådende idealene om samliv og ekteskap vil få følger for hva vi tenker er den beste, og mest naturlige måten å leve livene våre på. Å være aleneboende blir fremstilt som noe potensielt problemfylt i den familiepolitiske diskursen. Ved å fremstille ekteskap og samliv som et ideal, vil det kunne bidra til en styring av selvet, på den måten at det vil være noe individene selv tenker at de ønsker å oppnå. Som meldingen viser finnes det forskning som viser at det er flere risikofaktorer knyttet til det å være enslig, noe som gjør det forståelig at dette er et perspektiv som kommer frem i meldingen. På den andre siden er det viktig å reflektere over hvilke konsekvenser det kan ha å fremstille det å være enslig som en risikofaktor, og ekteskap og samboerskap som ideal. Jeg vil hevde at dette kan virke inn på hvordan personer som bor alene, med eller uten barn, tenker om sin egen livssituasjon. Når meldingen for eksempel fremstiller familier med to omsorgspersoner som et ideal, kan dette etter mitt skjønn tolkes som en indirekte styring, som kan føre til at man devaluerer livet som eneforsørger eller forelder med delt omsorg for barn.

Tilbud om samlivskurs til foreldre er et av de forebyggende familieverntilbudene som blir omtalt i meldingen. Som jeg viste til i analysen skal disse samlivskursene bidra til å forhindre samlivsbrudd, eller "familieoppløsninger" som er termen som brukes i meldingen. Dette mener jeg viser til en forståelse av familier bestående av en omsorgsperson, som oppløste og mangelfulle familier. Dette kan gi en forståelse av at familieformer bestående av ektefeller og samboere blir ansett som de mest ideelle familiene i den familiepolitiske diskursen.

Kari Moxnes (1993) skriver om hvordan skilsmissen vanligvis oppfattes som et negativt fenomen, og at det å gjengifte seg vil være en måte å reparere det "ødelagte" på. Hun problematiserer denne forståelsen, ved å vise til at en skilsmisse ikke er noe som oppløser familiene, den oppløser bare ekteskapet. Ut ifra denne forståelsen utformet hun begrepet tokjernefamilier om familier som har gått gjennom et ekteskapsbrudd. Med denne forståelsen, har familiene fortsatt en kjerne, selv om de ikke lenger bor i samme husstand, noe jeg mener vil være med på å gi familier med delt omsorg mer positive konnotasjoner. Det gir et mer positivt bilde av disse familiene istedenfor at de omtales i negative termer, noe som gir et inntrykk av at disse familiene er mangelfulle eller ufullstendige.

Jeg har ikke valgt å ta i bruk tokjernefamilie som betegnelse på disse familiene i min oppgave. Ettersom et samlivsbrudd kan føre til ulike former for familieliv har jeg valgt å dele de inn i de to familieformene – delomsorgsfamilier og eneforsørgerfamilier. Eneforsørgerfamilier er de familier hvor mor eller far har heltidsomsorgen for sine barn, og delomsorgsfamilier er de familier hvor foreldrene deler på omsorgsarbeidet, selv om de bor i ulike husstader. Å knytte disse familiestrukturene til egendefinerte familiebegreper, vil kunne være nyttig for at disse familiene skal bli sett på som egne familieformer, og ikke bare en midlertidig fase, selv om de ikke har ekteskap eller samboerskap som grunnpilarer i sin familie.

Samlivskurset som blir omtalt i meldingen er, etter min mening, med på å idealisere ekteskapet og samboerskapet. Samlivskurset som et tiltak kan etter min tolkning forstås som en biopolitikk, ettersom den har som hensikt å bedre menneskers liv, gjennom å hjelpe dem til "å leve bedre sammen". I følge Aakvaag (2008) tar Michel Foucault i bruk begrepene styringsmentalitet og biomakt, for å vise til forming for styring og selvstyring som finner sted ved at vi mennesker produserer en sannhet om oss selv gjennom vitenskapelige diskurser.

Man kan si at parene som deltar på disse samlivskursene blir gjenstand for oppfyllding av samfunnets ideal, nemlig at parforholdet er noe som skal ivaretas og jobbes med. Parene står fritt til å velge om man skal bryte opp forholdet, men de blir på en måte opplært i hvordan livene deres skal leves, og at parforholdet er noe man skal bevare. Som analysen av familiemeldingen viser, blir parforhold sett på som selve grunnpilaren i en familie. Som jeg var inne på tidligere i diskusjonen viser meldingen til hvilke negative konsekvenser det kan ha å være enslig, ved å vise til hvilke personlige og offentlige kostnader det kan medfølge. Dette kommer også frem under argumentasjonen for nytten av samlivskursene, da samlivsbrudd blir forbundet med negative helsemessige, sosiale og psykologiske forhold for individene. Dette gir et inntrykk av at man innenfor den familiepolitiske diskursen setter parrelasjonen i sentrum for det lykkelige liv. Ifølge meldingen kan konsekvensene av samlivsbrudd også kunne få negative samfunnsmessige konsekvenser, rent økonomisk. Å bevare parforholdet blir på denne måten løftet frem som noe som er til det beste for både individene selv, for familien og for samfunnet.

Når tilbudet for samlivskurs har som formål å forebygge samlivsbrudd, vitner det om at samboerskap og ekteskap blir sett på som en form for norm og ideal for familier i den familiepolitiske diskursen. Ved å legge vekt på de positive følgene det har å være to, og følgelig de negative sidene med å bare være en, anser jeg dette som en måte for staten å forme samfunnets individer inn i den dominerende formen for familieliv. Det kan anees som en form for styring av selvet (Dean 2010), som jeg redegjorde for i teorikapittelet. Denne styringen innebærer at hvert enkelt individ læres opp til å se på familier bestående av to omsorgspersoner som den beste familieformen, noe jeg anser som et ledd i idealiseringen av ekteskap og samboerskap. Individene i samfunnet vil strebe etter å oppfylle kulturens normer og verdier, ved å gjøre dem til sine egne. Det blir dermed naturlig å tenke at man som alenemor eller alenefar ikke strekker til, ettersom dette ikke er idealet i vårt samfunn. En av begrunnelsene for at stabile og gode parforhold bør bevares, er at det skal skape en "trygg og stabil oppvekst for barna". Dette er en begrunnelse det er vanskelig å argumentere imot. Selvsagt vil de fleste foreldre at barna skal ha en trygg og stabil oppvekst. Hvorfor anses forebygging av samlivsbrudd som et tiltak for at barn skal ha en trygg oppvekst?

Jeg vil hevde at meldingens konstruksjon av samboerskap og ekteskap som ideal, er med på å legge føringer for hva som regnes å være den beste oppveksten for barna, nemlig å vokse opp med to omsorgspersoner som er samboende eller gift. Selvsagt vil nok de fleste barn bli

ulykkelige om foreldrene velger å gå ifra hverandre, men det betyr ikke at de vil være ulykkelige for alltid, eller at de blir skadet som følge av at foreldrene bryter opp. Jeg mener ikke at man skal undervurdere de negative følgene av ekteskapsbrudd eller samlivsbrudd. Men det er etter mitt skjønn viktig å ikke bare fokusere på de negative følgene et samlivsbrudd kan ha for familien, noe familiemeldingen til tider kan sies å gjøre.

Ifølge Moxnes (2001) er ikke skilsmisse bare negativt for barn, skilsmissen er snarere et forsøk på å gjøre en vanskelig familiesituasjon bedre (Moxnes 2001). Måten samlivsbrudd blir fremstilt i meldingen som familieoppløsende, vil kunne være med på å legge føringer for hvordan familiene velger å leve livene sine, og kan tolkes som en form for oppmuntrende styring. At samboerforhold og ekteskap skal bevares kommer særlig til uttrykk når samlivsbrudd og ekteskapsbrudd omtales som familieoppløsninger i meldingen. Ifølge Furstenberg & Cherlin (1991) kan bruddet snarere føles som en lettelse og en positiv utvikling for familien i tilfeller der hvor barn har vokst opp i konfliktfamilier før skilsmissen (Furstenberg & Cherlin 1991). Dette er derimot et perspektiv som ikke kommer tydelig frem i meldingen.

Familiens egenskaper: en ideologisk fremstilling

I denne delen av diskusjonen vil jeg drøfte noen av de sentrale funnene fra analysen som omhandlet den idylliske fremstillingen av familien. Som analysen viste, fremstilles familien som samfunnets sterkeste sosiale fellesskap, et fellesskap som varer livet ut, og som aldri brister. Analysen viste også hvordan familien blir skrevet frem som noe universelt -kjærlig, trygt og godt –som om alle familier er like. Jeg ser på det som problematisk å fremstille familien i entall, siden det gir et inntrykk av at alle familier er like, og kan beskrives på en og samme måte. Jeg vil drøfte hvilke følger den idylliske fremstillingen av familien kan ha for hva vi tenker om begrepet familie, og hva det innebærer å være familie.

I følge meldingen holder familier sammen, uansett hva. Det er ikke bare familiens livslange fellesskap som fremstilles som en objektiv sannhet om familien. Begreper som tilhørighet og nærhet blir også fremstilt som selvfølgelige egenskaper som alle familier har. Når familien beskrives på denne måten, skulle man tro at familien er en statisk enhet, som alltid holder sammen, og som alltid har de samme målene og verdiene iboende i seg. Men slik er det jo

ikke. Familier er forskjellige, og familiene rommer individuelle familiemedlemmer som kan ha ulike mål og ønsker.

Silva og Smart (1999) forstår for eksempel familieinstitusjonen som en enhet i stadig endring, ettersom de individuelle aktørene i familien bidrar til å endre strukturen i familien. Forstår man familiebegrepet ut i fra dette perspektivet ser man at familiene er i stadig endring, og rommer individer med hver sine individuelle mål og verdier. Som jeg redegjorde for innledningsvis i oppgaven, hevder jeg det vanskelig lar seg gjøre å snakke om familien i entall, eller på en universell måte. Dette nettopp fordi familier er så forskjellige.

Måten familien beskrives i meldingen gir et inntrykk av at familien blir sett på som én enhet, med like verdier, og like mål. Jeg problematiserer denne forståelsen av familien som en universell gruppe i samfunnet. Kari Moxnes (1993) anser familiene som sosiale systemer, fremfor å se på familiene som en universell gruppe. Jeg støtter meg til denne forståelsen av hva familier er, og anser familier som systemer satt sammen av relasjoner mellom familiemedlemmene, hvor relasjonene vil være i stadig bevegelse og endring. Det blir dermed vanskelig å snakke om familie i entall, eller som et system, hvor alle familier og deres familiemedlemmer har et felles mål: å ivareta relasjoner livet ut, eller besitte såkalte universelle verdier og egenskaper.

Kari Moxnes (1993) gjør rede for hvordan familie kan forstås som en ideologi. Med dette synet på familie fremstilles familien som en statisk, enhetlig struktur, hvor alle familier omtales som "familie", uansett hvor forskjellige de nå måtte være. Denne "familien" fungerer som idealet for hva en familie bør være, og blir dermed brukt som en målestokk som andre familietyper vurderes i forhold til (Moxnes 1993). Når man fremstiller familien på en universell og enhetlig måte, noe jeg vil hevde meldingen gjør, fremstår denne beskrivelsen som den riktige måten å være familie på, noe som bidrar til at familier som ikke passer inn i denne beskrivelsen, kan bli betraktet som avvikende. Dette kan få den diskursive følgen at familier som ikke kjenner seg igjen i denne beskrivelsen ser på seg selv som mindre vellykkede familier. Det kan også føre til at avstanden mellom de "ideelle" familiene, og de familier som ikke passer inn i denne beskrivelsen blir større. Kan man ikke være familie, selv om man ikke oppfyller alle "kravene" for å være den ideelle familien?

Ifølge Moxnes (1993) er familien også ideologi når den fremstilles som noe "hellig", med sine kjærlige relasjoner og likeverdige familiære relasjoner. Etter mitt skjønn, kan familien sies å bli fremstilt på en ideologisk måte i familiemeldingen. Som jeg viste til i analysen tilegner meldingen familien flere egenskaper, som etter min mening fremstilles som universelle sannheter om det å være familie. Eksempler på dette er hvordan fellesskapet i familien, og familiære bånd mellom familiemedlemmene, skrives frem som livslange prosjekter, noe jeg vil hevde er en universell fremstilling. Universell, fordi det står skrevet på en slik måte at man skulle tro at alle familier er like. På den andre siden kan også meldingen sies å fremstille familien på en moralsk måte. Moralsk, fordi det kan tolkes som en fremstilling av hvordan familien *burde* være.

Hvorfor skrives da disse positive egenskapene frem som objektive sannheter om familien, når det ikke kan sies å være en sannhet alle familier kjenner seg igjen i? Som jeg var inne på i forrige avsnitt, anser jeg beskrivelsen av familien i meldingen som en beskrivelse av hvordan familiene burde være. Moxnes (1993) omtaler familieideologi som en forståelse av familien som et ideal og som en falsk bevissthet, noe som bidrar til en tilsløring av virkeligheten. Når familiene tilskrives alle disse positive egenskapene, som trygg, kjærlig, omsorgsfull, den beste rammen rundt barns oppvekst etc. bidrar dette, etter mitt skjønn, til at de virkelige familiene forsvinner i tåken av hvordan den ideelle familien bør være.

Familiene er mer enn bare idyll. Dette kommer også frem i meldingen ettersom det for eksempel vises til vold i nære relasjoner og dysfunksjonelle familier. Men disse familiene blir ikke inkludert i beskrivelsen av hva en familie er. Familier med ulike utfordringer i hverdagen, og familier som ikke passer inn i dette idylliske bildet, havner dermed på en måte utenfor i beskrivelsen av hva en familie er. Noe som igjen kan få den diskursive følgen at familier som ikke kan oppfylle "kravene" for å være en familie, ikke regnes for å være likeverdige familier.

Som jeg var inne på i tidligere viser begrepet styringsmentalitet blant annet til hvordan de samfunnsmessige idealene virker styrende for hva vi som individer ønsker å oppnå (Dean 2010, 18). Familien som ideologi vil kunne fungere som et ideal for et godt liv, og dermed noe vi alle streber etter å oppnå (Moxnes 1993). Fremstillingen av den ideelle familien i familiemeldingen, sier noe om hvilke egenskaper den ideelle familien bør ha. Egenskapene som tillegges familien i meldingen kan etter min tolkning regnes som en "mal" for hva en

familie bør være. På denne måten vil fremstillingen av den ideelle familien være en form for oppmuntrende styring av familielivet, ettersom individene vil forsøke å oppnå det gode familieliv ved å følge den "malen" som er satt. Gjennom å fremstille familien som et universelt forpliktende godt fellesskap, får vi en forståelse av at familien er et fellesskap vi alle vil dra nytte av å være del av.

Som jeg viste til i analysen skriver meldingen frem familien som den beste rammen rundt barns oppvekst på en slik måte at det oppleves som en selvsagt forståelse av hva en familie er. Igjen kan meldingen sies å fremstille familien på en universell, positiv og enhetlig måte, ettersom det gir et inntrykk av at dette er gjeldende for alle familier. Som jeg redegjorde for i analysen, viser også meldingen til at familien ikke nødvendigvis alltid er den beste rammen for barns oppvekst. Jeg stilte dermed spørsmålstegn til hvor vidt det her var snakk om familien som institusjon eller barnas egne familier, ettersom det ikke kommer tydelig frem. Møter ikke familien rammebetingelsene for å kunne være en god ramme for barns oppvekst, blir de gjerne plassert i en familie som kan oppfylle disse "kravene". Ideen om at familien er den beste rammen for barnas oppvekst, kan dermed forstås som at familien som institusjon, vil være den beste rammen. Dette er likevel ikke et perspektiv på familien som blir fremstilt i beskrivelsen av familien, noe som gjør at de familier som ikke fungerer som en god ramme for barna utelukkes fra beskrivelsen av familie. Dette mener jeg bidrar til å forstå familiebegrepet som noe utelukkende idyllisk. Noe som alltid er godt, kjærlig, trygt og dermed den beste rammen for barnas oppvekst.

Avslutning

Hvilken forståelse av familie og familieliv som preger vårt samfunn, vil virke inn på hva vi som yrkesutøvere anser som "godt nok" familieliv. Det er viktig at yrkesutøvere i profesjoner som jobber med familier er oppdaterte på kunnskap om familien og den forståelsen av familie og familieliv som preger vårt samfunn. Som barnehagelærer er jeg for eksempel pliktet til å melde ifra om jeg fatter mistanke om omsorgssvikt, eller andre urovekkende forhold i en familie. Men hvor går grensen for hva som er en "god nok" familie og ikke? Hva vi tenker er naturlige og selvsagte forståelser av familie, er nødvendigvis ikke naturlig og selvsagt for alle. Det vil også være viktig at vi som jobber med familier er bevisst på hvordan normer og

idealer om familielivet skapes og endres, og hvordan dette påvirker hva vi legger i det å være familie.

Da jeg startet prosessen med å skrive denne masteroppgaven var mitt ønske å studere hvordan familiebegrepet blir konstruert og nettopp hvilke mekanismer som er med på å utforme den forståelsen vi har av familie og familieliv. Som jeg har redegjort for, vil politiske tekster rettet mot familier og oppvekst være forankret i vår kulturelle eller sosiale oppfatning av hva det vil si å være familie, noe som var bakgrunnen for at jeg valgte å studere familiemeldingen nærmere.

Gjennom arbeidet med analysen har jeg undersøkt hvilke forståelser av familiebegrepet som kommer til syne i familiemeldingen. Meldingen tar blant annet i bruk felles husstand som en mulig måte å definere familie på, hvor familier bestående av to omsorgspersoner med barn i en husstand blir regnet for å være den mest ideelle familieformen. Noe som kan tyde på at den tradisjonelle forståelsen av stjernefamilien (den nye kjernefamilien) og kjernefamilien som ideal lever videre i den familiepolitiske diskursen. Familien skrives også frem på en sån måte at man skulle tro at alle familier er like, hvor familien fremstilles som et livslangt fellesskap med kjærlige, trygge og gode relasjoner. Det er vanskelig å argumentere imot at familiene burde være alt dette, men det har heller ikke vært målet for oppgaven. Poenget er heller at familiene rommer så mye mer. Familier kan også være konflikter og dysfunksjonelle relasjoner.

For videre forskning hadde det vært interessant å studere dette nærmere fra familienes perspektiv. Hvordan definerer eneforsørgerfamilier, delomsorgsfamilier og familier som ikke lengre har omsorgen for sine barn, seg selv som familie?

Litteraturliste

- Aakvaag, G, C. 2008. *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Aarseth, H. 2011 *Moderne Familieliv. Den likestilte familiens motivasjonsformer*. Cappelen Damm Akademisk
- Andenæs, A. 1996. *Foreldre og barn i forandring*. Oslo: Pedagogisk forum
- Andenæs, A. 2011.
"Chains of care: Organising the everyday life of young children attending day care".
Nordic Psychology 2:49-67
- Andersen, A, J. 2003. *Menn skaper rom for foreldreskap og familie*.
Foreldreskapets betingelser i en heteronormativ kultur. Trondheim: NTNU. (Dr.polit.-avhandling ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap.
- Andersen, U, C. 2013. "Fra kjernefamilie til stjernefamilie. Ekspertens makt og nettets motforestillinger". I Lorentzen, J og Mühlheizen, W (red.). *Å være sammen. Intimitetens nye kulturelle vilkår*. Trondheim: Akademika forlag.
- Andersen, U, C. 2014. *Når margin blir mainstream: Forhandlinger av ekteskap, foreldreskap og slektskap i mediene*. Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
- Beck, U og Beck-Gernsheim, E. 2002. *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage.
- Berge, K, L. 2003. "Hvor er makten i teksten?" I *Maktens tekster*, red. Berge, K, L., Meyer, S og Trippestad, T, A. Oslo: Gyldendal Akademiske
- Dean, M. 2010. *Governmentality: Power and Rules in Modern Society*. Sage, London.
- De nasjonale forskningsetiske komiteene. 2016. *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teknologi*. Oslo: Oktan Oslo AS
- Ellingsæter, A, L. 2012. "Innledning: Velferdsstatens familier". I A, L. Ellingsæter og Widerberg, K. (red.). *Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Ellingsæter, A. L. og Leira, A. 2004. *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal
- Ellingsæter, A, L og Widerberg, K. (red.). *Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Forsberg, L. 2010. "Engagerat forældreskap som norm och praktik". I *Sosiologi i dag*. 1/2:78-98.

- Foucault, M. 1995. *Overvåkning og straff. Det moderne fengselssystemets fremvekst*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Foucault, M. 1999. *Diskursens orden*. Tiltredelsesforlesning holdt ved Collège de France 2. desember 1970. Oslo: Spartacus forlag A/S
- Foucault, M. 1999. *Diskursens orden*. Oversatt av Espen Scaaning. Norsk utgave. Oslo: Spartacus Forlag. Opprinnelig publisert som *L'ordre du Discours*, (Gallimard, Paris 1971).
- Furstenberg, F. og Cherlin, A. 1991. *Divided families. What happened to the children when parents part?* Harvard University Press: Cambridge Mass
- Hagelund, Anniken. 2003. *The importance of being decent. Political discourse on immigration in Norway 1970-2002*. Oslo: ISF/Unipax.
- Heggen, K., Engebretsen, E. 2012. *Makt på nye måter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hennum, N. 2002. *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder: Om å være mor og far for norsk ungdom*. Oslo: Nova
- Hennum, N. 2006. "Likestillingens utfordring: Å avkjenne omsorg for barn". I *Sosiologi i dag*. Vol 36 3:35-58.
- Hernes, H, M. 1987. *Welfare State and Woman Power. Essays in State Feminism*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Howell, S. 2006. *The Kinning of Foreigners: Transnational Adoption in a Global Perspective*. New York: Berghahn Books.
- Hultqvist, K og Petersson, K. 1996. *Foucault: Namnet på en moderne vetenskaplig filosofisk problematik: tekster om maktens mentaliteter, pedagogikk, psykologi, medisinsk sosiologi, feminism og bio-politik*. Stocholm: HLS Förlag.
- Jørgensen, M. W og Phillips, L. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde universitetsforlag/ Samfundslitteratur
- Kitterød, R, H og Rønsen, M. 2014. "Jobb og hjem i barnefasen. Nå jobber også far mindre når barna er små". *Søkelys på arbeidslivet*. 1:23-42
- Kjeldstad, R og Anne, S. 2004. "enslige forsørgere- en sosialpolitisk kategori". I Ellingsæter, A. L. og Leira, A. *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal.
- Kjørholt, A. T. 2010. *Barn som samfunnsborgere –til barnets beste?* Red. Ane Trine Kjørholdt. Oslo: Universitetsforlaget.

- Kvale, S. og Brinkmann, S. 2015. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Laclau, E og Chantal, M. (1985) 2001. *Hegemony and Socialist Strategy*. Second Edition. London, New York: Verso.
- Leira, A. 1996. "Fra statsfeminisme til statsfamilisme? Om mor og far, stat og marked i 1990-åra". I Brandt, B og Kari, M. (red.). *Familie for tiden. Subtilitet og forandring*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Levin, I. 1994. *Stefamilien- variasjon og mangfold*. Oslo: Aventura
- Meld. St. (2015-2016). *Familien –ansvar, frihet og valgmuligheter*. Barne- og Likestillingsdepartementet.
- Melhuus, M. 2001. "Kan skinnet bedra? Noen meninger om assistert befruktning". I Howell, S og Marit, M. (red.): *Blod – tykkere enn vann? Betydninger av slektskap i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Morgan, D. 1996. *Family Connections. An introduction to family studies*. Cambridge: Polity Press
- Moxnes, K. 1993. *Kjernesprengning i familien? Familieforandring ved samlivsbrudd og dannelse av nye samliv*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Moxnes, K. 2001. "Skilsmisens virkning på barna. -Slik foreldrene ser det". I Moxnes, K., Kaul, K., Kvararn, I og Levin, I. *Skilsmisens mange ansikter: Om barns og foreldres erfaringer med skilsmisse*. Kristiansand: Høgskoleforlaget AS.
- Ravn, M, N. 2005. "A matter of free choice? Some structural and cultural influences on the decision to have or not to have children in Norway". I Douglass, C, B. (red.): *Barren States. The population "implosion" in Europe*. Oxford-New York: Berg.
- Silva, E, B. og Smart, C. 1999. "The "new" practices and politics of family life". I Silva, E.B. & Smart, C. (red.) *The New Family?* London: Sage
- Solheim, J. 2012. "Den nordvesteuropiske modellen: Familie og hushold i historisk og komparativt perspektiv". I Ellingsæter, A, L og Widerberg, K (red.). *Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Stefansen, K. 2011. *Foreldreskap i småbarnsfamilien: Klassekultur og sosial reproduksjon*. Oslo: Universitetet i Oslo. (Avhandling for PhD graden ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi).
- Sørhaug, H, C. 1992. Kjærlighetens semantikk. Fokus 1/1992.
- Thuen, F. 2004. *Livet som deltidsforeldre*. Oslo: Bokforlaget.

- Ulvik, O, S. 2007. *Seinmoderne fosterfamilier. En kulturpsykologisk studie av barn og voksnes fortellinger*. Unipub: Oslo.
- Vedeler, G, H. 2011. "Familien som ressurs I psykososialt arbeid". I *Fokus på familien* 4: 263-282